ReferNet
Česká republika

Počáteční odborné vzdělávání v České republice

Podrobná zpráva

Březen 2005

Autorský kolektiv:

***RNDr. Libor Berný**, NÚOV* (kap. 3)
***PhDr. Jana Bydžovská**, NÚOV* (kap. 7)
***Mgr. Kateřina Čechlovská**, NÚOV* (kap. 1)
***Ing. Jenny Festová**, NÚOV* (kap. 3)
***Ing. Zorka Husová**, NÚOV* (kap. 2)
***RNDr. Miroslav Kadlec**, NÚOV* (kap. 1)
***PhDr. Jana Kašparová**, NÚOV* (kap. 1, 3, 6)
***Ing. Dana Kočková**, NÚOV* (kap. 1)
***PhDr. Helena Marinková, Ph.D.**, NÚOV* (kap. 7)
***Doc. RNDr. Pavel Petrovič, CSc.**, NÚOV* (kap. 1, 3, 4, 5)
***Ing. Helena Šebková, CSc.**, CSVŠ* (kap. 7)
***Ing. Jiří Vojtěch**, NÚOV* (kap. 1)

Odborná koordinace a redakce:

***Ing. Věra Czesaná, CSc.,** NVF - NOZV*
***Mgr. Kateřina Čechlovská,** NÚOV*
***Ing. Věra Havlíčková**, NVF - NOZV*
***Ing. Zdeňka Matoušková, CSc.**, NVF - NOZV*
***Doc. RNDr. Pavel Petrovič, CSc.,** NÚOV*
***Ing. Alena Zukersteinová,** NVF - NOZV*

Technická redakce:

***Irena Dvořáková, DiS.,** NVF - NOZV*

Podkladové materiály připravili:

RNDr. František Barták (ÚIV), *Ing. Pavla Kalousková* (NÚOV), *RNDr. Michaela Kleňhová* (ÚIV), *Mgr. Petr Kukal* (VÚP), *PaedDr. Věra Němcová* (NÚOV),

Připomínky dodali:

Ing. Věra Czesaná, CSc. (NVF-NOZV)*, Ing. Věra Havlíčková* (NVF-NOZV), *Ing. Pavel Chejn* (Svaz průmyslu a dopravy ČR), *Mgr. Igor Krupka* (MŠMT), *Ing. Zdeňka Matoušková, CSc.* (NVF-NOZV), *RNDr. Miroslav Procházka, CSc.* (NÚOV), *Ing. Alena Zukersteinová* (NVF-NOZV),

Obsah

1 Úvod ... 5

1.1 Vývoj počátečního odborného vzdělávání ... 7
1.2 Vztah mezi počátečním odborným a všeobecným vzděláváním ... 13
1.3 Kvalifikační struktura ... 16
1.4 Poskytovatelé vzdělání - školy - vzdělávací instituce ... 18
1.5 Role sociálních partnerů ... 21
1.6 Prognózování kvalifikačních potřeb ... 23
1.7 Školská soustava České republiky ... 25

2 Odborné vzdělávání na nižší sekundární úrovni ... 26

2.1 Kurikulum ... 26
2.2 Výsledky vzdělávání ... 27

3 Odborné vzdělávání na vyšší sekundární úrovni ... 28

3.1 Vstupní požadavky ... 30
3.1.1 Podpora účasti na vzdělávání ... 31
3.2 Kurikulum ... 32
3.2.1 Obsah vzdělávání a metody učení ... 33
3.2.2 Hodnocení ... 35
3.3 Výsledky učení ... 36
3.3.1 Kvalifikace ... 36
3.3.2 Průběh počátečního odborného vzdělávání a přechod na trh práce ... 37

4 Učňovské vzdělávání ... 42

5 Ostatní programy pro mládež a alternativní vzdělávací cesty ... 43

6 Odborné vzdělávání na post-sekundární úrovni ... 45

6.1 Vstupní požadavky ... 45
6.2 Kurikulum ... 46
6.3 Výsledky vzdělávání ... 47

7 Odborné vzdělávání na terciární úrovni ... 48

7.1 Vstupní požadavky ... 51
7.2 Vzdělávací program (kurikulum) ... 54
7.3 Výsledky učení ... 58

8 Seznam zkratek 60

9 Bibliografie a odkazy 61

10 Statistická příloha 64

Příloha č. 1: Účast na vzdělávání: nižší sekundární úroveň počátečního odborného vzdělávání (ISCED 2C) - 2002/03 64

Příloha č. 2: Účast na vzdělávání: vyšší sekundární úroveň počátečního odborného vzdělávání (ISCED 3A, ISCED 3C) 65

Příloha č. 3: Účast na vzdělávání: post-sekundární úroveň počátečního odborného vzdělávání (ISCED 4A) - 2002/03 66

Příloha č. 4: Účast na vzdělávání: terciární úroveň odborného vzdělávání (ISCED 5,6) ... 67

1 ÚVOD

Odborné vzdělávání v České republice se těší dlouholeté tradici a **ve vzdělávacím systému** hraje **klíčovou úlohu.**

Jako celek není odborné vzdělávání vymezeno zvláštní legislativní normou. Zvláštní zákony upravují až jednotlivé úrovně počátečního odborného vzdělávání, které je poskytováno na sekundární a terciární úrovni. **Středoškolské vzdělávání včetně odborného a neuniverzitní terciární vzdělávání** jsou kodifikovány Zákonem č. 561/2004, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (tzv. Školský zákon). Tento zákon platí od 1. 1. 2005 a nahrazuje předchozí roztříštěnou školskou legislativu. Zákon stanoví podmínky, za nichž se vzdělávání (tedy i odborné) uskutečňuje ve školách a školských zařízeních, vymezuje práva fyzických a právnických osob při vzdělávání a stanoví působnost orgánů vykonávajících státní správu a samosprávu ve školství. Administrativní rámec počátečního odborného vzdělávání je dán dále zákonem o vytvoření vyšších územně samosprávních celků, který převádí mnohé kompetence v oblasti školství na kraje.[1] Odborného vzdělávání se týká i nový **zákon** č. 563/2004 **o pedagogických pracovnících**, který vstoupil v platnost od 1. 1. 2005. **Univerzitní terciární vzdělávání** je kodifikováno **Zákonem** 111/1998 Sb**., o vysokých školách**.

Odborné vzdělávání představuje **dominantní sektor již na úrovni středních škol.** Převážná část populace (cca 95% populačního ročníku) pokračuje po ukončení základní školy ve středním vzdělávání, a to buď na středních školách poskytujících všeobecné vzdělání, nebo ve středních školách poskytujících odborné vzdělání. **Odborným vzděláváním prochází přes 80% žáků a necelých 20% všeobecným vzděláváním. Na terciární úrovni** není v ČR rozlišováno akademické a odborné vzdělávání a veškeré studium je považováno za odborné.

Počáteční odborné vzdělávání začíná po ukončení povinné školní docházky (v 15 letech). Podle délky vzdělávacího programu trvá na vyšší sekundární úrovni nejčastěji 3, nebo 4 roky. Malou část tvoří krátké 1 – 2 leté programy. **Typický věk studentů** na středních školách je 15 – 18/19 let. Absolventi, kteří získali maturitu, mohou dále pokračovat ve studiu na terciární úrovni. Toto studium trvá na vyšší odborné škole (ISCED 5B) 3 - 3,5 roku a typický věk studentů je 19 – 21 let. Délka studia na vysoké škole (ISCED 5A) je 3 - 6 let a typický věk studentů je 19 – 24 let.

Klíčovými momenty pro volbu vzdělávací cesty jsou přechody ze základní školy na školu střední a ze střední školy na vyšší odbornou nebo vysokou školu. Předpokladem pro vstup na střední školu je splnění povinné školní docházky (9 let) bez ohledu na to, ve kterém ročníku žák základní školu ukončí. K přijetí na střední školy se koná přijímací řízení, jehož součástí zpravidla bývá přijímací zkouška. Předpokladem vstupu do terciárního vzdělávání je získání středního vzdělání s maturitní zkouškou (příp. absolutorium na konzervatoři) a úspěšné výsledky přijímacího řízení, jehož součástí je většinou přijímací zkouška.

[1] Zákon č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územně samosprávných celků.

Míra účasti na počátečním odborném vzdělávání pro příslušné věkové populace

	1996	2000	2003
15 – 21letí	64,3%	58,2%	72,8%

Zdroj: ÚIV, Údaje o žácích vycházejí z dotazníků UOE, demografie z údajů ČSÚ.

Údaje o míře účasti v počátečním odborném vzdělávání jsou ovlivněny změnou ve vzdělávacím systému, kdy byla v roce 1995/96 prodloužena povinná školní docházka na základní škole z 8 na 9 let. V důsledku toho došlo k výpadku jednoho populačního ročníku na středních školách, zejména odborných (změna se nedotkla víceletých gymnázií). Z tohoto důvodu je rok 2000 zcela nesrovnatelný s ostatními léty.

Nárůst v populaci 15-21 mezi roky 1996 a 2003 je způsoben další systémovou změnou, kterou je od roku 1996/97 vznik nového typu škol - vyšších odborných škol (ISCED 5B) - a postupným naplňováním postupových ročníků.

Hlavní vzdělávací cesty

Na sekundární úrovni:

- **1 nebo 2leté učební obory** (ISCED 2C) jsou určeny žákům, kteří ukončili povinnou školní docházku v nižším než 9. ročníku nebo 9. ročník nedokončili úspěšně, mládeži se speciálními vzdělávacími potřebami a absolventům zvláštních programů základních škol. Vzdělávání, které má převážně charakter praktické přípravy, se ukončuje vykonáním závěrečné zkoušky a získáním **osvědčení o závěrečné zkoušce.** Osvědčení o závěrečné zkoušce však neopravňuje k pokračování v dalším vzdělávání na postsekundární či terciární úrovni. Absolventi těchto vzdělávacích programů vykonávají **méně náročné manuální profese**.
- Ve **2 až 3letých učebních oborech** (ISCED 3C) získá žák kvalifikaci k dělnickým a obdobným povoláním. Vzdělávací program je zaměřen především na odborné předměty, i když všeobecným předmětům je věnováno nejméně 30%. Významnou součástí výuky je odborná praxe. Příprava se ukončuje závěrečnou zkouškou a **získáním výučního listu.** Absolvent je připraven **pro výkon kvalifikovaných činností** v dělnických, administrativně-technických povoláních a ve službách, současně získává předpoklady pro pokračování ve studiu na postsekundární úrovni (tzv. nástavbové studium, viz níže).
- **Ve 4letých studijních oborech** (ISCED 3A) jsou studenti připraveni ke vstupu na trh práce **pro výkon odborných činností** v technicko-hospodářských, ekonomických, zdravotnických, pedagogických a dalších profesích. Studium obsahuje minimálně 45% všeobecně vzdělávací složky, významnou součástí výuky je také odborná praxe. Vzdělávání je ukončeno **maturitní zkouškou**, která je rovnocenná maturitě na gymnáziích (všeobecné vzdělávání ISCED 3A) a umožňuje absolventům pokračovat ve studiu na terciárním stupni škol.

Na post-sekundární úrovni:

- **Nástavbové studium** (ISCED 4A). Toto dvouleté nástavbové studium navazuje na tříleté učební obory. Podmínkou k přijetí ke studiu je vyučení v oboru stejného nebo

příbuzného zaměření. Dvouletá nástavba je zakončena **maturitní zkouškou**. Absolvent je připraven jak ke vstupu na trh práce, tak může pokračovat v dalším studiu na terciární úrovni vzdělávání.

Na terciární úrovni:

- Programy **vyššího odborného vzdělávání** (neuniverzitní typ terciárního vzdělávání) (ISCED 5B) připravují mládež **pro kvalifikovaný výkon náročných odborných činností**. Podmínkou pro přijetí je střední vzdělání s maturitní zkouškou. Délka vyššího odborného vzdělávání v denní formě je 3 roky včetně odborné praxe (pro diplomované všeobecné sestry 3,5 roku). Vyšší odborné vzdělání je ukončeno **absolutoriem.**
- Vysoké školy poskytují vzdělání ve třech druzích vzdělávacích programů: **bakalářském a magisterském** (ISCED 5A) a **doktorském** - v návaznosti na magisterské (ISCED 6).

Konzervatoře představují **specifickou vzdělávací dráhu** na vyšší sekundární a terciární úrovni. Vzdělávací programy jsou zpravidla šestileté (pouze program tanečního oboru je osmiletý a zahrnuje i druhý stupeň povinné školní docházky – ISCED 2) Vzdělávání v konzervatoři rozvíjí umělecké schopnosti, znalosti a dovednosti žáků získané v základním a v základním uměleckém vzdělávání, poskytuje všeobecné vzdělání a připravuje žáky pro výkon náročných uměleckých činností v oborech hudba, tanec, zpěv a hudebně dramatické umění. V průběhu studia skládají žáci maturitní zkoušku a získávají střední vzdělání ukončené **maturitní zkouškou (ISCED 3B**). Úspěšným absolvováním celého programu konzervatoře získávají žáci **vyšší odborné vzdělání (ISCED 5B) ukončené absolutoriem**.

Počáteční odborné vzdělání na sekundární (ISCED 3A, 3C) či post-sekundární (ISCED 4A) úrovni lze získat ve **středních odborných školách a středních odborných učilištích.** Vzdělání na terciární úrovni lze získat ve **vyšších odborných** (ISCED 5B) **a vysokých školách** (ISCED 5A, 6**).** Umělecké vzdělání na sekundární (ISCED 3B) a terciární (ISCED 5B) úrovni lze získat na **konzervatořích**. O typech škol blíže viz kapitolu 1.4.

1.1 Vývoj počátečního odborného vzdělávání

Počátky odborného vzdělávání

Systém odborného vzdělávání se v českých zemích začal budovat již **ve druhé polovině 19. století.** Vycházel ze staré řemeslné tradice, která se v Čechách a na Moravě vytvářela řadu století a byla vázána na celkový rozvoj vzdělanosti ve středoevropském regionu.

Školní vzdělávání učňů bylo zavedeno jako povinné již v roce 1774. Učni se připravovali v tzv. *nedělních opakovacích školách.* Živnostenský zákon z roku 1859 vymezil jasná pravidla přípravy učňů. Zavedl povinnost uzavírat s učni učební smlouvy, v nichž byla uvedena délka učební doby (maximálně čtyřletá), a stanovil povinnost docházky do *"škol pro průmyslové vzdělání"*. Ty již neměly charakter opakovacích škol, neboť poskytovaly odborné teoretické vzdělání odpovídající potřebám profesí. Proto se tyto školy nazývaly *"školy*

pokračovací", a byly (různě reformované) součástí systému odborného vzdělávání až do roku 1930. Tehdy byl podstatně změněn jejich obsah a staly se školami odbornými.

Rovněž **střední odborné školy** mají v České republice dlouhou tradici a patří ke stabilním článkům vzdělávací soustavy. Zpočátku jejich funkci zčásti plnily tzv. *reálky*, existující vedle gymnázií od poloviny 19. století, které ve svých úvodních ročnících poskytovaly i obecné odborné vzdělání odpovídající potřebám místního průmyslu a obchodu. Vyučování zpočátku určené pro učně a tovaryše se později orientovalo na vzdělávání mistrů a drobných podnikatelů.

Od roku 1875 se začal utvářet systém odborného vzdělávání, který vedle pokračovacích učňovských škol zahrnoval i státní *nižší a vyšší průmyslové školy*. Vzdělávání v **průmyslových školách** mělo původně čistě odbornou povahu. Tato se změnila ve 20. letech 20. století, kdy tzv. vyšší průmyslové školy začaly svým žákům poskytovat i všeobecné vzdělání a žáci těchto škol tak získali možnost skládat maturitní zkoušku opravňující ke studiu na technických vysokých školách. Obdobným vývojem prošly i další typy středních odborných škol. Například vyšší obchodně vzdělávací instituce - ***obchodní akademie*** - začaly působit v roce 1872 a *obchodní školy* začaly vznikat v padesátých letech minulého století. Ještě delší historii má odborné zemědělské školství - základy soustavy zemědělských škol byly položeny v roce 1864.

Vývoj po roce 1945

V prvních letech po druhé světové válce vzdělávací systém navázal na tradici z předválečného období. Jedinou závažnější změnou bylo zavedení všeobecně vzdělávacích předmětů do učebních plánů učňovských škol (v roce 1946), a příprava učňů se začala považovat za zvláštní druh odborného vzdělávání.

Mimořádně závažným způsobem se do vzdělávací soustavy tehdejšího Československa promítnul komunistický převrat v roce 1948. Legislativně byly tyto změny zakotveny v **Zákoně o základní úpravě jednotného školství** (Zákon 95/1948 Sb.), který poznamenal vývoj českého (i slovenského) školství na několik dalších desetiletí. Jeho přijetím se znemožnil výběr vzdělávací cesty žáků podle jejich individuálních zájmů, možností a představ. Obsah a cíle vzdělávání byly značně zpolitizovány a unifikovány.

Nižší střední škola byla spojena se školou obecnou do jednoho celku - ***základní školy***. Jako střední škola začala být označována pouze škola poskytující vyšší střední (sekundární) vzdělávání. Zákon významně oslabil selektivní charakter ***gymnázia*:** žáci na něm mohli studovat stejně jako na ostatních středních školách až po dokončení jednotné základní školy. ***Střední odborné školy*** poskytovaly svým žákům jak odborné, tak i všeobecné vzdělání. Maturitní zkouška se stala povinnou závěrečnou zkouškou ve všech druzích středních odborných škol, což jejich absolventům umožnilo ucházet se o přijetí ke studiu na vysoké škole. Školy připravující učně se tímto zákonem staly součástí školské soustavy. Byla kodifikována soustava učebních oborů, v nichž bylo možno získat odbornou kvalifikaci. Učňové se vzdělávali v ***odborných učilištích* a v *učňovských školách***, patřících spolu s gymnázii, *středními odbornými školami* a *středními školami pro pracující* ke středním školám. V jejich učebních plánech se zvyšoval podíl všeobecně vzdělávacích vyučovacích předmětů.

Reforma započatá v roce 1976 a zakotvená ve **školském zákoně z r. 1984**[2] byla vedena snahou o to, aby účast na středním vzdělání byla všeobecně dostupná, a aby každý opustil střední školu s kvalifikací uznávanou pracovním trhem. Cestou k tomu bylo sblížení a **zrovnoprávnění všech tří proudů středního vzdělávání**, tj. gymnaziálního, středního odborného a učňovského. Pro gymnázium to znamenalo výraznou změnu obsahu vzdělávání. Všeobecné vzdělávání bylo redukováno ve prospěch odborného, jímž měli žáci získat kvalifikaci pro případ, že by nemohli pokračovat ve studiu, nebo proto, aby si uvědoměle volili studijní obor na vysoké škole. Volitelné obory byly převážně technické, jejich součástí byla i praxe v podnicích. Středním odborným školám přinesla reforma zvýšení podílu všeobecného a teoretického vzdělávání. K **zásadní změně došlo v přípravě mládeže na dělnická povolání**. Byla zrušena příprava realizovaná na základě učební smlouvy a všichni, kteří se vzdělávali v nově zřízených *středních odborných učilištích*, získali postavení žáků. Ve středních odborných učilištích mohli žáci získat střední odborné vzdělání, které jim poskytlo kvalifikaci k výkonu dělnických a obdobných povolání (tříleté vzdělávací programy), nebo úplné střední odborné vzdělání ukončené maturitní zkouškou (nově zavedené čtyřleté programy), které jim kromě odborné kvalifikace otevřelo možnost ucházet se o přijetí ke studiu na kterékoli vysoké škole. Celkový počet učebních (učňovských) oborů vzdělávání byl snížen.

Vývoj po roce 1989

Se změnou politického, sociálního a ekonomického prostředí po roce 1989 prošel systém počátečního odborného vzdělávání **zásadním vývojem**. Zavedením nových druhů odborných škol a nových vzdělávacích programů se rozšířila nabídka odborného vzdělávání. Tyto změny přispěly k významné modernizaci obsahu odborného vzdělávání. Byly upraveny mechanismy rozhodování projevující se zejména ve **zvýšení kompetencí a odpovědnosti škol** a v zavedení nových způsobů financování škol (financování per capita). Byl umožněn vznik neveřejných škol (soukromých, církevních, apod.).

Celkový transformační proces odborného vzdělávání v ČR významnou měrou ovlivnil i program Phare, v rámci kterého byla vypracována *Strategická studie odborného vzdělávání a přípravy v České a Slovenské republice* (1992). Záměry Strategické studie podpořila i *Zpráva examinátorů OECD o vzdělávací politice v České republice* (1995). Na tyto studie navazoval rozsáhlý experiment v 19 pilotních školách realizovaný v rámci *Programu Phare* ***Reforma odborného vzdělávání*** **(1994-1998).** Projekt a jeho výstupy nastartovaly transformaci a inovace systému počátečního odborného vzdělávání v ČR.

Zatímco před rokem 1989 bylo odborné vzdělávání založeno na statické přípravě pro zaručené a stabilní zaměstnání, pro roce 1989 musí umět efektivně reagovat na měnící se podmínky na trhu práce. V rámci systémových změn se jako nejdynamičtější segment odborného vzdělávaní projevilo střední vzdělávání. Mezi **klíčové změny** ve středním vzdělávání patří zejména následující:

- **Změna struktury vzdělávací nabídky.** Zatímco v roce 1990 byl poměr žáků přijímaných do středních odborných škol a středních odborných učilišť v poměru 26:74, v roce 2003 to bylo 56:44, je tedy zřejmé, že v devadesátých létech došlo k výraznému poklesu zájmu žáků o učňovské vzdělávání.
- **Smazávání ostrých hranic mezi jednotlivými typy středních škol.** Tento trend se projevil jak v institucionální rovině integrací několika typů středních škol do jedné

[2] Zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol (školský zákon).

vzdělávací instituce, tak v obsahových změnách – rozvojem široce profilovaných oborů vzdělávání a posilováním všeobecné složky vzdělávání. Typickým příkladem jsou obory *lyceí,* které integrují gymnaziální a odborné vzdělávání (v zaměření technickém, ekonomickém, přírodovědném a pedagogickém). Jsou určeny pro žáky, kteří mají zájem po maturitě studovat vysoké školy technického a ekonomického zaměření.

- **Vyrovnávání rozdílů mezi vzdělávací poptávkou a nabídkou.** Významnou měrou k rozšíření nabídky vzdělávacích příležitostí přispěla zejména možnost zřizování neveřejných škol a vznik desítek nových oborů vzdělávání z oblasti managementu, peněžnictví a služeb.
- **Snižování průměrné velikosti škol.** Tento negativní trend byl vyvolán jednak demografickým poklesem (v druhé polovině uplynulé dekády) a jednak nedostatečně promyšleným rozšiřováním vzdělávací nabídky o nové obory vzdělávání, často připravující na velice příbuzná povolání. Snaha po odstranění tohoto nežádoucího jevu vedla k procesu tzv. optimalizace sítě středních škol, za jehož dokončení jsou v současné době odpovědné kraje. Hlavním cílem tohoto procesu je redukovat počet škol a vytvořit efektivní síť škol schopnou reagovat na vzdělávací poptávku na regionální i národní úrovni.

V oblasti terciárního vzdělávání významnou změnu přinesla novela Školského zákona[3] z roku 1995, která rozšířila vzdělávací soustavu o nový vzdělávací stupeň - ***vyšší odborné vzdělání***. Poskytují ho vyšší odborné školy, které vznikaly (jako experiment již od roku 1993) nejčastěji při středních odborných školách a ve většině případů jsou jejich součástí i v současnosti. Druhou významnou změnou v oblasti terciárního vzdělávání bylo přijetí nového **Zákona o vysokých školách v roce 1998**[4], který reaguje na celospolečenskou demokratickou proměnu, a který zavedl rozdělení vysokých škol na *univerzitní* a *neuniverzitní* a na *veřejné, soukromé* a *státní*. Zákon také deklaruje nový typ studijního programu – *bakalářský*, vedle již dříve existujícího magisterského a doktorského.

Současné vývojové trendy v odborném vzdělávání

Souběžně s transformačním procesem odborného vzdělávání zahájeným po roce 1989 probíhaly a probíhají v české společnosti rozsáhlé diskuse a jsou zpracovávány analytické studie zaměřené na strategické cíle rozvoje vzdělávání.

Nejvýznamnějším strategickým dokumentem shrnujícím aktuální vývojové trendy a priority v národním i evropském kontextu je ***Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy České republiky*** (2002). Východiskem pro tento dokument je ***Národní program rozvoje vzdělávání v České republice*** (tzv. *Bílá kniha*) z roku 2001, který je koncipován na základě programových dokumentů a analýz uskutečněných v předchozích letech. *Národní program* stanovuje širší cíle vzdělávací politiky na delší období 5 až 10 let. ***Dlouhodobý záměr*** naproti tomu vymezuje okruh realizovatelných priorit a definuje **klíčová opatření**, jimiž má být těchto cílů dosaženo v oblasti koncepční, personální, finanční i materiálové.

[3] Zákon č. 138/1995 Sb., o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol (školský zákon), kterým se mění a doplňuje zákon č. 29/1948 Sb.
[4] Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách).

Dlouhodobý záměr vymezuje pro následující roky tyto rozvojové priority:

1. **Reforma a modernizace cílů a obsahu vzdělávání (kurikulární reforma)**
2. **Reforma ukončování středoškolského studia**
3. **Péče o kvalitu, monitorování a hodnocení výsledků vzdělávání**
4. **Rozvoj integrovaného diagnostického, informačního a poradenského systému v oblasti vzdělávání**
5. **Optimalizace vzdělávací nabídky a institucionální struktury regionálního školství**
6. **Zkvalitnění podmínek práce pedagogických a řídících pracovníků škol**
7. **Vznik veřejných vysokých škol neuniverzitního typu a rozvoj dalších forem terciárního vzdělávání**
8. **Rozvoj dalšího vzdělávání jako součásti celoživotního učení.**

Realizace uvedených priorit bude podporována projekty financovanými z Evropského sociálního fondu.

Některé z uvedených záměrů – např. kurikulární reforma a reforma ukončování středoškolského studia - se již promítly do **nového Školského zákona**[5], který vstoupil v platnost 1. ledna 2005 (podrobněji v dalších kapitolách). Spolu se Školským zákonem vstoupil v platnost i **Zákon o pedagogických pracovnících**[6], který upravuje předpoklady pro výkon činnosti pedagogických pracovníků, jejich další vzdělávání a kariérní systém. V současnosti se také připravuje **Zákon o dalším vzdělávání**, který doplní legislativní normy platné v celém rozsahu celoživotního učení.

Postup kurikulární reformy

Cílem této reformy je umožnit **pružnější profilaci absolventů podle podmínek školy, potřeb regionálního trhu práce, vývoje oboru, schopností a zájmů žáků.** Nový Školský zákon zavádí, počínaje rokem 2005, nový systém vzdělávacích programů a **dvoustupňovou tvorbu kurikula**, která se bude týkat primárního i sekundárního vzdělávání. Tento systém tvoří především **rámcové vzdělávací programy a školní vzdělávací programy**.

Rámcové vzdělávací programy **(RVP)** jsou **státem stanovené** a schválené kurikulární dokumenty, které vymezují obecně závazné požadavky pro jednotlivé stupně a obory vzdělání a cílové kvality osobnosti žáka, kterých má žák v závěru vzdělávání dosáhnout. Jsou závazným dokumentem pro tvorbu školních vzdělávacích programů, hodnocení výsledků vzdělávání žáků, tvorbu učebnic a podkladem pro financování. Rámcové vzdělávací programy pro střední odborné vzdělávání bude vydávat ministerstvo školství po projednání s příslušnými resortními ministerstvy, ústředními odborovými orgány a organizacemi zaměstnavatelů s celostátní působností.

Školní vzdělávací programy **budou vytvářet školy** podle rámcového vzdělávacího programu pro obor vzdělání, který chtějí realizovat. Rámcový vzdělávací program rozpracují ve školním vzdělávacím programu podle vzdělávacích podmínek a záměrů rozvoje školy a podle potřeb regionálního trhu práce. Školní vzdělávací programy nebudou institucionálně schvalovány, za

[5] Zákon. č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).
[6] Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů.

jejich zpracování je odpovědný ředitel školy. Musí být zveřejněny na přístupném místě ve škole. Soulad školního vzdělávacího programu s rámcovým vzdělávacím programem bude sledovat Česká školní inspekce.

Připravované rámcové vzdělávací programy pro střední odborné vzdělávání jsou vytvářeny v návaznosti na připravovanou **novou soustavu oborů vzdělání**. Pro každý obor vzdělání bude zpracován jeden RVP. Soustavu RVP budou tvořit programy pro obory poskytující střední vzdělání s výučním listem (ISCED 3C) a programy pro obory poskytující střední vzdělání s maturitní zkouškou (ISCED 3A). Předpokládá se, že tuto soustavu bude tvořit asi **250 - 300 RVP.** Rámcové vzdělávací programy jsou koncipovány na širokém odborném základě, velká část z nich bude zahrnovat odborné vzdělávání pro několik příbuzných povolání a širší okruh pracovních činností. RVP jsou v průběhu tvorby konzultovány se školami a sociálními partnery a dalšími experty.

V RVP jsou definovány kompetence absolventa a požadované výsledky vzdělávání. RVP stanoví tři okruhy kompetencí absolventa: občanské, klíčové a odborné. Odborné kompetence jsou vymezeny na základě kvalifikačních požadavků na povolání nebo skupinu příbuzných povolání. Východiskem pro stanovení odborné kompetence absolventa jsou profesní profily a Integrovaný systém typových pozic, což je soustava informací o obsahu a požadavcích na výkon jednotlivých profesí.

Obsah vzdělávání je zpracován **podle vzdělávacích oblastí** (ne podle vyučovacích předmětů): jazykové vzdělávání, společenskovědní, přírodovědné, matematické, vzdělávání pro zdraví, ICT, ekonomické vzdělávání a odborné vzdělávání v příslušném oboru vzdělání. Pro jednotlivé oblasti jsou stanoveny požadované výsledky vzdělávání (vědomosti, dovednosti a návyky) a rámcově učivo. Důraz se klade na výsledky vzdělávání, učivo je chápáno jako prostředek vzdělávání, ne jako cíl vzdělávání.

RVP stanoví minimální počty vyučovacích hodin a minimální podíl odborné praxe nebo odborného výcviku. Nejméně 20% z celkového počtu hodin jsou disponibilní hodiny , které školy využijí podle svého uvážení při tvorbě školního vzdělávacího programu. Dále RVP stanoví zásady pro tvorbu školních vzdělávacích programů a vymezují základní podmínky průběhu a organizace vzdělávání, bezpečností a ochrany zdraví, materiální a personální zajištění vzdělávání. RVP charakterizují podmínky a přístupy ke vzdělávání žáků se specifickými vzdělávacími potřebami (tj. žáků se zdravotním postižením, zdravotním nebo sociálním znevýhodněním, ale i žáků mimořádně nadaných) a ke vzdělávání dospělých.

RVP se budou postupně zavádět od r. 2006. Souběžně s tvorbou RVP se začínají vytvářet pilotní školní vzdělávací programy s cílem ověřit postupy dvoustupňové tvorby kurikula, funkčnost a reálnost připravených RVP a pomoci školám s tvorbou školních vzdělávacích programů.

Postup reformy ukončování středoškolského studia

Metody dosud uplatňované při hodnocení výsledků vzdělávání žáků a studentů ve středním vzdělávání se vyznačují některými nedostatky – např. neexistuje obecný popis výkonu žáka či studenta vztažený ke kvalifikaci, neexistují standardy pro hodnocení výsledků žáků v průběhu studia, závěrečné zkoušky nejsou standardizovány a hodnocení je proto subjektivní a může se školu od školy lišit. Vzhledem k těmto nedostatkům jsou připravována **nová pravidla pro**

ukončování studia v odborném vzdělávání a přípravě (závěrečné zkoušky v učebních oborech a maturitní zkoušky ve studijních oborech).

Závěrečná zkouška v oborech vzdělání, v nichž se dosahuje **středního vzdělání s výučním listem (ISCED 3C**), se skládá z písemné zkoušky, z ústní zkoušky a praktické zkoušky z odborného výcviku. Nově je od roku 2005 v zákoně zakotvena povinnost jmenovat do zkušební komise odborníka z praxe, který se podílí na hodnocení žáka. Dosavadní legislativa totiž neumožňovala, aby byl sociální partner právoplatným členem zkušební komise (pokud byl přizván k závěrečné zkoušce, mohl klást žákovi otázky, nepodílel se však na jeho hodnocení).

Další postup reformy závěrečné zkoušky bude zaměřen na vytváření hodnotících standardů, které stanoví odborné kompetence pro jednotlivé obory vzdělání a kritéria pro jejich hodnocení. Evaluační standardy budou propojovány s tvorbou jednotného zadání závěrečných zkoušek. Do konce roku 2008 bude jednotné zadání závěrečných zkoušek navrženo a pilotně ověřeno ve všech oborech vzdělání úrovně ISCED 3C.

Po roce 2007 vstoupí v platnost **reforma maturitní zkoušky (úroveň ISCED 3A**), která se v nové koncepci bude skládat ze dvou částí – společné a profilové. Společná část zkoušky je v kompetenci státu, je připravena centrálně, centrální je i hodnocení. Týká se všeobecně vzdělávacích předmětů (mateřský jazyk, cizí jazyk a volitelný předmět, kdy student volí z nabídky matematika, občanský a společenský základ, přírodovědně-technický základ či informačně-technologický základ). Uvedené pojetí umožní standardizaci zkoušek, zvýší transparentnost zkoušky a následně i relevantnost maturitního vysvědčení a jeho využitelnost při vstupu na další část vzdělávací dráhy, zejména v terciárním vzdělávání. Profilová část maturitní zkoušky se týká odborných předmětů a je v kompetenci ředitele školy. Přihlíží k charakteristice studijního oboru, profilu absolventa, stanoveným cílovým kompetencím a příslušnému vzdělávacímu programu.

1.2 Vztah mezi počátečním odborným a všeobecným vzděláváním

Vzdělávací soustava ČR je koncipována tak, že k rozdělení na **všeobecné a odborné vzdělávací cesty** dochází po ukončení povinné školní docházky, typicky tedy na úrovni ISCED 3. Přibližně 82% mládeže prochází odborným vzděláváním a 18% všeobecným.

Všeobecné vzdělávání na úrovni ISCED 3 je v České republice, v souladu se středoevropskou tradicí, poskytováno v gymnáziích. Gymnázium je střední všeobecně vzdělávací vnitřně diferencovaná škola poskytující střední vzdělání s maturitní zkouškou. Zhruba polovina vzdělávacích programů gymnázií jsou programy čtyřleté (na úrovni ISCED 3) a lze do nich vstoupit po ukončení devítileté povinné školní docházky (představují cca 55% žáků vstupujících do gymnázií celkem). Gymnaziální studium však může být i šestileté nebo osmileté (nadaní žáci mohou do těchto programů vstoupit po dokončení 5. nebo 7. ročníku základní školy). V tomto případě program gymnázia zahrnuje úrovně ISCED 2 a ISCED 3 (žáci vstupující do těchto programů představují cca 45% na celkovém počtu přijímaných žáků). Gymnázium připravuje své absolventy především pro studium na vysokých školách, a to v celém jejich spektru, popř. pro studium na vyšších odborných školách. Dále připravuje i pro výkon některých činností ve správě, v kultuře a v dalších oblastech, které předpokládají široké všeobecné vzdělání, ale nevyžadují zvláštní odbornou přípravu.

Odborné vzdělávání na úrovni ISCED 3 je realizováno ve 3letých vzdělávacích programech ukončených výučním listem (ISCED 3C) nebo ve 4letých vzdělávacích programech ukončených maturitní zkouškou (ISCED 3A). Rozhodnutí pokračovat po ukončení povinné školní docházky v odborném vzdělávacím programu neznamená ovšem, že student si již dále nezvyšuje úroveň všeobecného vzdělávání. Kurikulum 3letých vzdělávacích programů je koncipováno tak, že alespoň 30% celkového času pro výuku je věnováno všeobecnému vzdělávání, v kurikulu 4letých vzdělávacích programů je to minimálně 45%. Zahrnuty jsou všechny základní oblasti: jazykové vzdělávání (český jazyk, cizí jazyk), společenskovědní, matematické, přírodovědné, estetické vzdělávání a rozvoj tělesné kultury přiměřeně ve vztahu k oboru odborného vzdělávání.

Výhodou **programů odborného vzdělávání na úrovni ISCED 3A** je, že jsou uznávány jako **rovnocenné s trasou všeobecně vzdělávací** v gymnaziálním studiu. Absolventi těchto programů mají možnost pokračovat ve studiu na terciární úrovni. To zvyšuje atraktivitu odborně vzdělávacích cest.

Gymnaziální vzdělávání nepředstavuje na vyšší sekundární úrovni (ISCED 3) dominantní sektor. Podíl přijímaných do 1 ročníků gymnázií na celkovém počtu studentů vstupujících do středních škol se v průběhu devadesátých let zvyšoval, v posledních letech však již stagnuje. Významnou roli zde sehrává zájem MŠMT a krajů ovlivňovat přímo či nepřímo (rozsahem finančních prostředků) plánované kapacity jednotlivých typů škol a oborů, zejména limitovat počet studentů na víceletých gymnáziích. Rovněž je tento vývoj ovlivněn i snahou samotných gymnázií udržet si výlučnou pozici v kvalitě studentů prostřednictvím náročných podmínek přijímacího řízení.

Z hlediska vztahu odborného a všeobecného vzdělávání na úrovni ISCED 3 je důležitá i skutečnost, že se výrazně zvýšil podíl žáků, kteří studují ve 4letých programech odborných škol ukončených maturitní zkouškou (ISCED 3A) s vysokým podílem všeobecného vzdělávání v kurikulu (min. 45%).

Vývoj počtu žáků 1. ročníků ve studijních a učebních oborech SOŠ, SOU, U a ve třídách gymnázií odpovídajících 1. ročníku SŠ (ISCED 3) – v %

	Všeobecné	Odborné		
		ISCED 3C	ISCED 3A	celkem
1991	12,80	59,05	28,15	87,20
1995	14,87	44,65	40,48	85,13
2000	18,47	41,31	40,22	81,53
2003	18,20	37,40	44,40	81,80

Zdroj: Vývoj vzdělanostní a oborové struktury žáků ve středním a vyšším vzdělávání v ČR a v krajích ČR a postavení mladých lidí na trhu práce, NÚOV Praha, 2004.

V důsledku nových požadavků trhu práce došlo v odborném vzdělávání k celkovému **zevšeobecňování kurikula,** včetně rozvoje obecně přenositelných, tzv. **klíčových kompetencí,** které jsou součástí standardu středoškolského odborného vzdělávání. Jedná se o komunikativní, personální a interpersonální kompetence, řešení problémů, numerické aplikace, využívání ICT.

Kurikulum gymnaziálního studia poskytuje všeobecné vzdělání v oblasti jazykové, společenskovědní, matematické a informatické, přírodovědní, estetickovýchovné oblasti a v oblasti zdravého životního stylu. Vzdělávací programy gymnázií mohou být profilovány **do 12 studijních zaměření** (všeobecné, matematika, matematika a fyzika, přírodovědné předměty, programování, estetickovýchovné předměty, živé jazyky, klasické jazyky, vybrané předměty v cizím jazyce, humanitní předměty, tělesná výchova, sportovní příprava)**.** To školám umožňuje, aby se profilovaly podle svých podmínek, potřeb regionu a možností studentů. V současné době ovšem studuje přes 90 % žáků gymnázií zaměření všeobecné. Do gymnaziálního studia se tedy neprosadily odborné prvky a studium se od počátku 90. let **spíše akademizovalo**.

Jako reakce na tento vývoj vznikly **vzdělávací programy „lyceum**" – technické, ekonomické, přírodovědné, pedagogické, které jsou poskytovány středními odbornými školami. Programy mají obecně odborný charakter (podíl všeobecného vzdělání tvoří cca 70% kurikula) a připravují absolventy pro studium na vysokých školách příslušného odborného zaměření.

Možnosti **horizontální prostupnosti mezi trasami všeobecného a odborného vzdělávání** jsou velmi omezené. Vzhledem k tomu, že vzdělávací programy mají lineární charakter, tzn. že jsou koncipovány jako souvislé 3-4leté studium s daným učebním plánem, omezují se přechody na jednotlivé případy a to zejména z důvodu neúspěšnosti v původně vybraném vzdělávacím programu. Uznání předchozího studia závisí na posouzení a rozhodnutí ředitele příslušné školy. Návrat do všeobecného vzdělávání po ukončení středoškolského odborného vzdělávání se prakticky nerealizuje vzhledem k tomu, že absolventi odborných vzdělávacích tras ukončených maturitou (ISCED 3A) mají možnost přímého vstupu do terciárního vzdělávání a absolventi odborných vzdělávacích tras ukončených výučním listem (ISCED 3C) mají možnost pokračovat v odborném nástavbovém studiu (ISCED 4A), kde získají maturitu a pak také pokračovat v terciárním vzdělávání.

Na terciární úrovni nejsou vzdělávací programy rozčleněny na všeobecné (akademické) a odborné. Studium na terciární úrovni, jak na vyšších tak vysokých školách, je považováno za studium odborné. Kurikulum těchto vzdělávacích programů však obsahuje i všeobecné vzdělávání – jedná se zejména o cizí jazyky a ICT.

Z hlediska úspěšnosti **přechodu absolventů všeobecného a odborného vzdělávání na trh práce** se podle typů vzdělávacích programů projevují výrazné rozdíly. Podle dat výběrového šetření pracovních sil je míra nezaměstnanosti (nezaměstnaní absolventi / aktivní absolventi na trhu práce, tj. zaměstnaní i nezaměstnaní absolventi) absolventů gymnázií podstatně vyšší ve srovnání s absolventy odborných škol. Absolventi gymnázií, kteří nepokračují dále ve studiu, se v prvních letech po ukončení školy obtížně uplatňují na trhu práce. Mezi nezaměstnanými gymnazisty jsou však i mladí lidé, kteří neuspěli u přijímacích zkoušek na vysoké školy a nechávají se zaregistrovat na úřadech práce s úmyslem pokusit se o vstup na vysokou školu v příštím roce. Průměrná míra nezaměstnanosti absolventů odborných škol jeden rok po absolvování činí 22,7%, u absolventů gymnázií je to 28,4%. Situace absolventů gymnázií se v dalších letech postupně zlepšuje, avšak i po pěti letech od ukončení studia je stále horší (15%) ve srovnání s absolventy odborných škol (10,1%).

Nezaměstnanost absolventů škol 1 rok a 5 let po ukončení studia

Míra nezaměstnanosti absolventů (v %)		
	1 rok po ukončení studia	**5 let po ukončení studia**
střední vzdělání ISCED 3		
Odborné vzdělání - průměr (ISCED 3C, 3A)	**22,7%**	**10,1%**
Všeobecné vzdělání (ISCED 3A)	**28,4%**	**15,0%**
terciární vzdělání ISCED 5*)		
Vysoké školy (ISCED 5A)	**8,1%**	**1,3%**

Zdroj: Výpočty NÚOV dle Výběrového šetření pracovních sil 2003 (ČSÚ).

*Pozn.: *) Jsou zahrnuti pouze absolventi vysokých škol (ISCED 5A - bakalářské a magisterské studium). Nejsou zahrnuti absolventi vyšších odborných škol (ISCED 5B).*

Absolventi vysokých škol nemají výrazné problémy na trhu práce. Míra nezaměstnanosti v prvním roce po ukončení studia je nižší než průměrná míra nezaměstnanosti v ČR a v následujících letech dále klesá, takže pátým rokem po skončení studia je bez zaměstnání pouze 1,3% absolventů VŠ.

1.3 Kvalifikační struktura

Absolventi vzdělávacích programů IVET získávají odborné kvalifikace odpovídající úrovni a oboru vzdělávání, který absolvovali. Výstupní certifikáty z IVET osvědčující úroveň a obor získaného vzdělání plní zároveň kvalifikační funkci, tzn. že osvědčují předpoklady držitele vykonávat činnosti vázané zpravidla na určité povolání nebo skupinu povolání.

Kvalifikační úrovně

Struktura úrovní vzdělání a kvalifikací je určena příslušnými zákony v oblasti vzdělávání (Školským zákonem a Zákonem o vysokých školách).

V sekundárním a postsekundárním odborném vzdělávání (ISCED 2, 3 a 4) je možné rozlišit **tři základní kvalifikační úrovně**, osvědčované následujícími typy certifikátů:

- **vysvědčení o závěrečné zkoušce** (ISCED 2C) – osvědčuje dílčí dovednosti pro výkon velmi jednoduchých pomocných, převážně manuálních činností v oblasti služeb nebo výroby. Absolventi získají kvalifikaci **pomocný pracovník či dělník** v různých průmyslových odvětvích, např. chemii, potravinářství, dřevařství, anebo i kvalifikaci rybář, ovocnář, zahradník, cukrář, pečovatel, apod.
- **výuční list** (ISCED 2C a ISCED 3C) – osvědčuje kvalifikaci **pro výkon dělnických povolání** (např. prodavač, zámečník, automechanik, kuchař, krejčí, apod.), příp. dalších odborných provozně-manipulačních resp. administrativně-technických činností podle charakteru absolvovaného oboru.

- **maturitní vysvědčení** (ISCED 3A, ISCED 4A) - osvědčuje kvalifikaci pro **výkon středních technických, hospodářských a jiných funkcí nebo povolání** (např. v průmyslu, ve zdravotnictví, veřejné správě, službách, v sociální oblasti, ve školství aj.) a pro odborné administrativní a technické činnosti v souladu s charakterem studijního oboru.

Tyto certifikáty jsou **oprávněny vydávat školy,** které jsou Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy zařazené do sítě škol. K výsledkům sekundárního vzdělávání blíže viz kapitoly 2.2 a 3.3.

Vzdělávání v programech odpovídajících úrovni ISCED 3A a ISCED 4A umožňuje získání **dvojí kvalifikace**. Absolventi odpovídajících vzdělávacích programů jsou kvalifikováni jak k přímému vstupu na trh práce, tak ke vstupu do terciárního vzdělávání (na vyšší odbornou školu – ISCED 5B i vysokou školu – ISCED 5A), a to bez ohledu na obor studia.

V terciárním vzdělávání je možné rozlišit **následující kvalifikační úrovně,** které jsou osvědčovány následujícími certifikáty:

- **Diplom a vysvědčení o absolutoriu** (ISCED 5B) - získaná kvalifikace umožňuje výkon **vysoce kvalifikovaných, specializovaných samostatných odborných činností** podle charakteru absolvovaného oboru.
- **vysokoškolský diplom a vysvědčení o státní (bakalářské, magisterské nebo doktorské) závěrečné zkoušce** (ISCED 5A, 6). Vysvědčení je bez diplomu neplatné. Pro odbornou kvalifikaci absolventa magisterského studijného programu je charakteristický **soubor teoretických poznatků daného oboru, založených na soudobém stavu vědeckého poznání, výzkumu a vývoje, schopnost zvládnout jejich aplikace a tvůrčí činnosti.** V oblasti umělecké je projevem kvalifikace výrazný **talent a schopnost výkonu náročné umělecké činnosti.** Doktorské studijní programy poskytují další prohloubení odborné kvalifikace se zaměřením na vědecké bádání a samostatnou tvůrčí činnost v oblasti výzkumu nebo vývoje a na samostatnou teoretickou a tvůrčí činnost v oblasti umění.

Tyto certifikáty vydávají příslušné vyšší a vysoké školy, které jsou k tomu oprávněny Akreditační komisí Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

Organizace zkoušek

Organizace zkoušek, na základě kterých se certifikáty udělují, je v kompetenci jednotlivých škol. K posílení srovnatelnosti výstupů z jednotlivých škol na vyšší sekundární úrovni a jejich větší důvěryhodnosti pro zaměstnavatele mají sloužit opatření ke standardizaci zkoušek včetně účasti sociálních partnerů, zaváděná novým Školským zákonem platným od 1.1. 2005 (viz kap. 1.1 – část „Postup reformy ukončování středoškolského studia“).

Uznávání kvalifikací

Certifikáty získané v rámci IVET osvědčující získanou kvalifikaci jsou pro zaměstnavatele pouze určitým vodítkem o úrovni získaného vzdělání a odborných schopnostech uchazečů o zaměstnání. V souladu s pracovní legislativou je v ČR posouzení vhodnosti kvalifikace pracovníka záležitostí zaměstnavatele. Existují ovšem některé výjimky, zejména v oblasti specifických odborných způsobilostí (např. zacházení s jedy), v živnostenském podnikání (vázané živnosti), regulovaná povolání (architekti, lékaři, právníci), kde jsou kvalifikační

požadavky závazně legislativně určeny a bez jejich splnění nemůže být dané povolání vykonáváno. Určité kvalifikační požadavky jsou závazné také pro zaměstnání ve veřejném sektoru, zejména pro oblast zdravotnictví a školství.

Certifikáty příslušné jednotlivým úrovním vzdělání obsahují i název a kód absolvovaného oboru. Soustava oborů vzdělání pro ISCED 2,3,4,5B je vymezena legislativně[7].

Zaměstnavatelé však při posuzování kvalifikace přihlížejí spíše celkově k příslušné dosažené úrovni vzdělání jakožto kvalifikačnímu předpokladu pro uplatnění v různě náročných pracovních činnostech než ke konkrétnímu absolvovanému oboru a konkrétním získaným dovednostem.

1.4 Poskytovatelé vzdělání - školy - vzdělávací instituce

Výchovně vzdělávací soustavu ČR tvoří:

- mateřské školy, základní školy, střední školy, konzervatoře, jazykové školy s právem státní jazykové zkoušky a vyšší odborné školy, které jsou kodifikovány Školským zákonem;
- základní umělecké školy, které poskytují základy uměleckého vzdělání (zájmového);
- školská zařízení výchovná a účelová, která podléhají školskému zákonu, popř. zákonu o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy;
- vysoké školy.

Odborné vzdělávání je poskytováno **na sekundární a terciární úrovni (ISCED 2–6).** Školy, které odborné vzdělávání poskytují, se člení podle vzdělávacího stupně a podle charakteru poskytovaného vzdělávání na **střední školy** (střední odborné školy, střední odborná učiliště)**, konzervatoře, vyšší odborné školy a vysoké školy.**

- **Střední školy**

Střední odborné školy poskytují zejména ve **čtyřletém studiu** střední odborné vzdělání ukončené maturitní zkouškou (ISCED 3A).[8] To opravňuje absolventa ucházet se o vysokoškolské studium a kvalifikuje ho k výkonu středních technických, ekonomických a obdobných funkcí. V roce 2003 činil podíl absolventů oborů středních odborných škol na celkovém počtu absolventů středních škol **35,6 %**. Střední odborné školy mohou organizovat i dvouleté **nástavbové studium** (ISCED 4) pro absolventy středního odborného vzdělání s výučním listem, toto vzdělávání je ukončeno maturitní zkouškou.

Střední odborná učiliště nabízejí vzdělávání převážně v **tříletých**, příp. dvouletých **oborech**, jejichž absolventi získají výuční list a kvalifikaci k dělnickým a obdobným povoláním (ISCED 3C). V roce 2003 činil podíl absolventů těchto oborů na celkovém počtu absolventů středních škol cca **38 %**. V malém počtu **čtyřletých oborů** ukončených maturitní zkouškou (ISCED 3A) poskytují střední odborná učiliště kvalifikaci k náročným dělnickým povoláním

[7] Nařízení vlády 689/2004 o soustavě oborů vzdělávání v základním, středním a vyšším odborném vzdělávání.
[8] Střední odborné školy nabízejí v omezené míře i učební obory. V roce 2003 však činil podíl nově přijatých do nematuritních oborů SOŠ na počtu absolventů ZŠ 1,52%. (Zdroj: ÚIV, Krajská ročenka školství 2003).

a k funkcím provozního charakteru a současně otvírají cestu k vysokoškolskému vzdělávání - v roce 2003 činil podíl absolventů těchto oborů **5,4 %**. Střední odborná učiliště mohou také poskytovat **jedno a dvouleté vzdělávací programy** (ISCED 2C) pro žáky, kteří ukončili povinnou školní docházku v nižším než 9. ročníku nebo 9. ročník nedokončili úspěšně, pro mládež se speciálními vzdělávacími potřebami, absolventy zvláštních či pomocných programů základních škol. V roce 2003 činil podíl absolventů těchto oborů necelé **1%** všech absolventů středních škol. Odborná praxe studentů středních odborných učilišť může probíhat i ve **střediscích praktického výcviku**, což jsou zpravidla soukromá zařízení k tomuto účelu zřízená.

- **Konzervatoře**

Vzdělávání v konzervatoři rozvíjí znalosti, dovednosti a další schopnosti žáků získané v základním a v základním uměleckém vzdělávání, poskytuje všeobecné vzdělání a připravuje žáky pro výkon náročných uměleckých činností v oborech hudba, tanec, zpěv a hudebně dramatické umění. Úspěšným absolvováním konzervatoře mohou žáci získat **střední vzdělání ukončené maturitní zkouškou** (ISCED 3B), nebo **vyšší odborné vzdělání ukončené absolutoriem** (ISCED 5B).

- **Vyšší odborné školy**

Vyšší odborné školy existují od roku 1996 a připravují žáky pro kvalifikovaný výkon náročných odborných činností. Poskytují absolventům středních škol, kteří své vzdělávání ukončili maturitní zkouškou, **vyšší odborné vzdělání ukončené absolutoriem** (ISCED 5B).

- **Vysoké školy**

Vysoké školy poskytují vzdělání ve třech druzích vzdělávacích programů: **bakalářském** (zpravidla tříleté studium - ISCED 5A), **magisterském** (zpravidla dvouleté studium navazující na bakalářské – ISCED 5A) a **doktorském** (zpravidla tříleté v návaznosti na magisterské - ISCED 6). Do konce roku 1998 měly všechny existující vysokoškolské instituce univerzitní status. Od roku 1999 se otevřela možnost vzniku neuniverzitních vysokých škol, uskutečňujících převážně bakalářské studijní programy.

Počty škol (zařízení) poskytujících vzdělání na sekundární a terciární úrovni v roce 2003

	Střední školy				Vyšší odborné školy	Vysoké školy
	Gymnázia[2]	Střední odborné školy	Střední odborná učiliště	celkem		
Počet škol[1]	344	815	544	1703	169	52
Žáci/studenti	143 000	219 700	212 200	574 900	30 700	269 700

[1] *počty zařízení*

[2] *střední školy poskytující všeobecné vzdělání*

Zdroj: ÚIV: Školství do kapsy 2003.

Další vzdělávání poskytované školami/vzdělávacími institucemi

Školy poskytují v různé míře také **další vzdělávání**. Další odborné vzdělávání na školách může vést k dosažení stupně vzdělání nebo zahrnovat rekvalifikace uchazečů o zaměstnání i zájmové vzdělávání.

Podíl dospělých na studiu vedoucím k dosažení stupně vzdělání **na středních školách** v současné době dosáhl necelých **6 %** z celkového počtu vzdělávaných. Vzdělávací programy jsou odvozovány z kurikula denního studia mládeže a mohou mít formu dálkovou, večerní, externí nebo kombinovanou. Absolventi získávají po složení předepsaných zkoušek osvědčení nebo titul stejné platnosti jako v denním studiu. Střední odborné školy a střední odborná učiliště a vyšší odborné školy mohou také na komerčním základě organizovat různé kurzy dalšího vzdělávání včetně rekvalifikací.

Na **vyšších odborných školách** se v současné době vzdělává ve studijních programech dalšího vzdělávání vedoucích k dosažení stupně vzdělání přibližně 17 % z celkového počtu zde vzdělávaných a na **vysokých školách** činí tento podíl 20,6 %. V rámci své vzdělávací činnosti může vysoká škola poskytovat bezplatně nebo za úhradu programy celoživotního vzdělávání mimo rámec studijních programů. Mohou být orientovány na výkon povolání nebo zájmově (např. univerzity „třetího věku“).

Neveřejné vzdělávací instituce

Po roce 1989 představoval významnou změnu ve školství **vznik soukromých škol a škol církevních**. Rozvoj neveřejných škol na všech úrovních, který začínal prakticky z nuly, se dynamizoval v devadesátých letech. Ve školním roce 2003/2004 bylo mezi **středními školami** téměř 20 % soukromých a 2,1 % církevních, na úrovni **vyššího odborného** vzdělávání tvoří soukromé školy 26 % a církevní 7,1 %. Soukromé **vysoké školy**, které mohou vznikat teprve od roku 1998, tvořily ve školním roce 2003/2004 50 % vysokoškolských institucí (vzdělává se v nich však pouze 5 % všech vysokoškolských studentů). Obecně se na vyšší sekundární a terciární úrovni vzdělává největší počet žáků a studentů ve veřejných školách.

Administrativní rámec (organizace, řízení a správa)

Řízení a správa odborného vzdělávání byly silně ovlivněny reformou veřejné správy probíhající v oblasti vzdělávání od r. 2001. Hlavními principy této reformy byly decentralizace, posílení úlohy regionální samosprávy a podpora autonomie škol.

Podobné trendy se týkají i **systému financování**. Všechny školy počátečního odborného vzdělávání, s výjimkou škol vysokých, jsou financovány ministerstvem školství přes krajské úřady, které rozdělují prostředky jednotlivým školám. Soukromé školy, které jsou zařazené do sítě škol, jsou rovněž financovány obdobným způsobem z veřejných zdrojů a pouze menší část svých příjmů získávají ze zdrojů soukromých.

V souvislosti s decentralizací veřejné správy a s posílením územní samosprávy byly v roce 2001 převedeny **zřizovatelské funkce** středního školství a vyšších odborných škol z Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy na samosprávné orgány krajů. Ty mají přímou odpovědnost při zřizování a rušení škol a školských zařízení odborného vzdělávání, spravují tyto školy a zabezpečují jejich investiční a provozní náklady. Kraje jsou zřizovateli cca 76 %

středních odborných škol a učilišť a cca 66 % vyšších odborných škol (ostatní jsou soukromé nebo církevní).

Nový Školský zákon, který vstoupil v platnost 1. 1. 2005, výrazně posiluje také autonomii středních a vyšších odborných škol v oblasti kurikula a řízení školy. **Ředitel školy**, který je jmenovaný orgány regionální samosprávy na základě konkursního řízení a se souhlasem ministerstva, má významné pravomoci. Je odpovědný za implementaci schválených vzdělávacích programů, za kvalitu pedagogické práce a personální politiku i za celkové řízení školy a efektivní vynakládání finančních prostředků. Zákon zavádí povinné **školské rady** ve všech základních, středních a vyšších odborných školách všech zřizovatelů, které jsou samosprávným orgánem školy umožňujícím účast rodičů, zletilých žáků a studentů, pedagogických pracovníků a dalších partnerů na chodu školy.

1.5 Role sociálních partnerů

Začlenění sociálních partnerů do odborného vzdělávání je vesměs založeno na dobrovolnosti a iniciativě zúčastněných stran. Právní úprava pro jejich začlenění a vymezení jejich role se objevuje nově ve školském zákoně, který vstoupil v platnost 1. 1. 2005[9]. Až na zákonem vymezené případy mají stanoviska sociálních partnerů jen konzultativní povahu. Finanční pobídky, které by aktivitu sociálních partnerů v oblasti vzdělávání podporovaly, neexistují nebo jsou slabé.

Na **národní** úrovni se sociální partneři prostřednictvím Rady hospodářské a sociální dohody (RHSD) účastní zejména formulování a připomínkování právních norem, vládních dokumentů a koncepcí rozvoje a financování v oblasti vzdělávání. Problematikou vzdělávání se v RHSD zabývá „pracovní tým pro vzdělávání a lidské zdroje“. Významnou roli v podpoře uceleného přístupu k rozvoji lidských zdrojů hraje Rada vlády pro rozvoj lidských zdrojů, která byla zřízena v r. 2003. Má tripartitní zastoupení a předmětem její činnosti je spolupráce při přípravě strategických národních dokumentů a rozhodnutí propojujících otázky zaměstnanosti, odborného vzdělávání, kvalifikace a podpory podnikání. Obdobné orgány pro strategické řízení RLZ vznikly i na úrovni většiny krajů.

Na **regionální** úrovni se sociální partneři angažují v krajských Radách hospodářské a sociální dohody a Radách pro rozvoj lidských zdrojů. Avšak v jednotlivých regionech je situace odlišná. V praxi se podílejí zejména na posuzování návrhů optimalizace sítě škol a změn oborové skladby v rámci nabídky odborného vzdělávání a přípravy.

Na **sektorové** úrovni existují případy dobré spolupráce sociálních partnerů s odbornými školami. Jsou zpravidla iniciované profesními společenstvími (hospodářskými komorami), nikoli tedy zaměstnavateli nebo odbory. Spolupráce je podmíněna významem odvětví v regionu. Profesní společenství si prověřují kvalitu vychovávaných odborníků.

Na úrovni **podniků** se rovněž vyskytují případy dobré spolupráce se školami zejména tam, kde podnik přímo „odebírá“ absolventy a má zájem na tom, aby získali kvalitní praktickou

[9] Zákon stanoví účast organizací zaměstnavatelů na projednávání dlouhodobého záměru vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy ČR a na projednávání rámcových vzdělávacích programů pro odborné vzdělávání. Odborník z praxe se podle zákona stává členem zkušební komise u závěrečných zkoušek v oborech vzdělání, v nichž se dosahuje středního vzdělání s výučním listem (ISCED 3C).

přípravu. Důvodem je, že podniková sféra disponuje nejmodernějšími technologiemi, zatímco školy na výuku těchto novinek nemají ani vyučující, ani učebnice či technické zázemí.

Pozitivním krokem při přibližování obsahu odborného vzdělávání potřebám praxe je činnost tzv. **oborových skupin**, které vznikly v roce 1998 z pověření MŠMT. Členy oborových skupin jsou zástupci zaměstnavatelských organizací, odborových svazů, profesních nebo živnostenských organizací, nebo školských asociací. V rámci oborových skupin je rovněž vytvořena **koncepční skupina** tvořená zástupci ministerstev, krajských orgánů a sociálních partnerů. Na regionální úrovni je možné vytvářet regionální pracovní skupiny, ve kterých se angažují zástupci místních firem, podnikatelé, regionální a místní úřady atd.

V oborových skupinách mohou sociální partneři ovlivňovat tvorbu rámcových vzdělávacích programů, na kterých je založena současná kurikulární reforma. Na regionální úrovni mohou vstupovat přímo do přípravy a realizace školních vzdělávacích programů. V současné době pracuje 25 oborových skupin, které jsou členěny podle sektorů národního hospodářství a pokrývají celou šíři profesního uplatnění absolventů středních a vyšších odborných škol[10].

Od 1. 1. 2005 dochází ve školské legislativě k určitému posílení vlivu sociálních partnerů na odborné vzdělávání. Nový Školský zákon stanoví povinnou účast organizací zaměstnavatelů na projednávání dlouhodobého záměru vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy ČR a na projednávání rámcových vzdělávacích programů pro odborné vzdělávání. Odborník z praxe se podle zákona stává členem zkušební komise u závěrečných zkoušek v oborech vzdělání, v nichž se dosahuje středního vzdělání s výučním listem (ISCED 3C).

Zapojení sociálních partnerů do rozvoje odborného vzdělávání probíhá také na projektové bázi v rámci různých programů (zejména v rámci programu Leonardo da Vinci). Při řešení projektů se projevují výše popsané problémy sociálního dialogu, zejména nedostatek motivace sociálních partnerů a chybějící legislativa.

	Odpovědnost sociálních partnerů v oblasti počátečního odborného vzdělávání	**Role** (poradní/rozhodovací)
Národní úroveň	formulace a připomínkování právních norem a vládních dokumentů	poradní
Regionální úroveň	formulace, doporučení a připomínkování strategických dokumentů na úrovni krajů, rozhodování o optimalizaci sítě škol	poradní
Sektorová úroveň	spolupráce na tvorbě rámcových vzdělávacích programů	poradní/rozhodovací
Podniková úroveň	spolupráce škol a podniků - spolupráce na přípravě školních vzdělávacích programů	poradní/rozhodovací

[10] Mají 8-20 členů. Jsou složeny z expertů, kteří znají vývoj ve světě práce, a z odborníků na přípravu kurikula. Členství expertů ve skupinách je dobrovolné a není honorováno. Proto bývá někdy problematické zajištění spolupráce.

1.6 Prognózování kvalifikačních potřeb

Během posledních několika let jsou vyvíjeny a ověřovány metody identifikace budoucí potřeby kvalifikací jak na národní tak regionální a sektorové úrovni. Rovněž jsou hledány možnosti pro zajištění stálého provádění prognostických činností cestou vytvoření institucionálně a finančně podporovaného systému. Ucelený systém zatím nefunguje, prognostické aktivity se rozvíjejí jako izolované projekty. Požadavky na zjišťování budoucí potřeby kvalifikované práce jsou deklarovány ve významných vládních dokumentech[11].

V roce 2001 byla připravena k využívání kombinovaná kvantitativně kvalitativní metodika prognózování potřeby kvalifikované práce založená na zkušenostech zemí západní Evropy a přizpůsobená pro ČR[12]. Kvantitativní metodika vyhovuje zejména použití na národní úrovni. Zahrnuje pětiletý kvantitativní prognostický model, který umožňuje zjišťovat vyhlídky na uplatnění kvalifikací na pracovním trhu pro nositele určitého typu vzdělání a také informace o šancích zaměstnavatelů takového pracovníka najít. Dále je doplněna metodikou zpracování kvalitativních sektorových či regionálních studií, jejichž úlohou je prohloubit agregované informace modelu a doplňovat je o kvalitativní aspekt požadovaných kvalifikací. Další rozvoj metodiky a příprava jejího využití probíhá v rámci projektů podporovaných MPSV[13]. Prognostické výstupy na národní úrovni zatím nebyly poskytnuty k veřejnému využití, jejich kvalita je prověřována.

Výzkumný ústav práce a sociálních věcí využívá a rozvíjí kvantitativní prognostický model. Projekce pomocí modelu je kalkulována pro 60 profesních skupin a 35 oborů vzdělání. Využívány jsou při tom časové řady dat o struktuře zaměstnanosti, data o absolventech škol a jejich pětiletém výhledu, údaje o nezaměstnanosti, demografická data a odhady budoucího vývoje zaměstnanosti v odvětvích. Model počítá rovněž se substitucí určitého oboru vzdělání jiným vyhovujícím vzděláním a se změnou poptávky způsobené touto substitucí. Projektované výstupy z kvantitativního modelu jsou dále posuzovány, korigovány a doplňovány na základě detailních analýz vývoje profesní a vzdělanostní struktury zaměstnanosti v ČR i ve světě. V rámci nově zahájeného pětiletého projektu[14] podporovaného MPSV s termínem dokončení v r. 2009 mají být vypracovány postupně dvě pětileté prognózy potřeby kvalifikované práce v ČR a jedna sektorová studie.

Kromě uvedených modelových projekcí jsou rozvíjeny i analytické práce zaměřené na porovnávání současného stavu a vývoje v oblasti vzdělávání s vývojem trhu práce, zjišťování potřeb zaměstnavatelů, jsou zpracovávány analýzy shody získaného vzdělání a vykonávaného zaměstnání, analýzy profesní struktury pracovních sil z pohledu sféry vzdělávání a srovnávací analýzy stavu a vývoje v ČR se stavem, který existuje ve vyspělých zemích se srovnatelným charakterem hospodářství, jako u nás.

K formulování kvalitativních změn v obsahu kvalifikované práce pro potřeby sféry vzdělávání jsou již několik let vytvořeny tzv. oborové skupiny (blíže viz kapitolu 1.5), ve kterých jsou zastoupeni pracovníci zabývající se tvorbou programů odborného vzdělávání,

---

[11] Strategie rozvoje lidských zdrojů, Národní program rozvoje vzdělávání, Národní akční plány zaměstnanosti, apod.

[12] Projekt programu Leonardo da Vinci Regular Forecasting of Training Needs: Comparative Analysis, Elaboration and Application of Methodology. Výsledky jsou popsány v Forecasting Skill Needs: Methodology Elaboration and Testing; Praha 2001, ISBN 80-238-7550-7.

[13] Vzdělávání, výzkum a vývoj jako klíčové faktory rozvoje společnosti a ekonomiky, NVF 2003.

[14] Společnost vědění – nároky na kvalifikaci lidských zdrojů a na další vzdělávání.

zástupci odborných škol a technologicky zaměření odborníci ze sféry práce. Výsledkem práce oborových skupin jsou, mimo jiné, studie o profesních nárocích sektorů a odvětví (zpracované v roce 1999 a opakovaně připravované pro rok 2005). Zjištěné poznatky jsou využívány při inovacích učebních dokumentů.

Požadavky na prognózování kvalifikačních potřeb se v České republice objevují také ze strany zaměstnavatelů v souvislosti s neuspokojováním jejich požadavků na pracovníky určitých profesí; také na úřadech práce identifikují volná místa pro pracovníky určitých profesí.

V resortu MŠMT je vytvářen v rámci projektu Informační systém o uplatnění absolventů škol na trhu práce (ISA) poměrně komplexní informační systém o přechodu absolventů ze školy do zaměstnání a o faktorech, které uplatnění absolventů škol na trhu práce ovlivňují (ekonomický vývoj, demografický vývoj, potřeby zaměstnavatelů, vývoj nezaměstnanosti, vývoj vzdělávacího systému atd.). Tyto informace zprostředkovává důležitým skupinám uživatelů prostřednictvím internetu, publikací, informací v mediích apod.

Regionální variantou systému ISA je Regionální informační systém o uplatnění absolventů škol na trhu práce (RISA) vytvořený v roce 2004 v Moravskoslezském kraji. Tento interaktivní informační systém (www.risa.cz) poskytuje výrazně podrobnější informační služby než systém národní. Jsou v něm shromážděny informace o regionální vzdělávací nabídce škol i dalších vzdělávacích zařízení, o situaci v nezaměstnanosti až na úrovni jednotlivých oborů vzdělávání, informace o potřebách zaměstnavatelů v regionu, o volných místech na úřadech práce, o mzdovém ohodnocení i o vývojových tendencích v profesích v kraji. Předností systému je bezplatný trvalý přístup přes internet i vysoká podrobnost podávaných informací daná možností vytváření detailních sestav podle požadavků uživatele.

Náročnost procesu včasné identifikace potřeby kvalifikované práce na zdroje informací, na potřebu spolupráce širokého okruhu institucí a expertů na různých úrovních (národní, regionální, rezortní) a na finanční zdroje vedla ke zpracování návrhu na vybudování stálého systému prognózování potřeby kvalifikací pro ČR. Návrh byl zpracovaný v r. 2003 pro MPSV. Systémový přístup by měl vytvořit prostředí pro pravidelně se opakující prognostické práce nezávislé na schválení izolovaných projektů.

1.7 Školská soustava České republiky

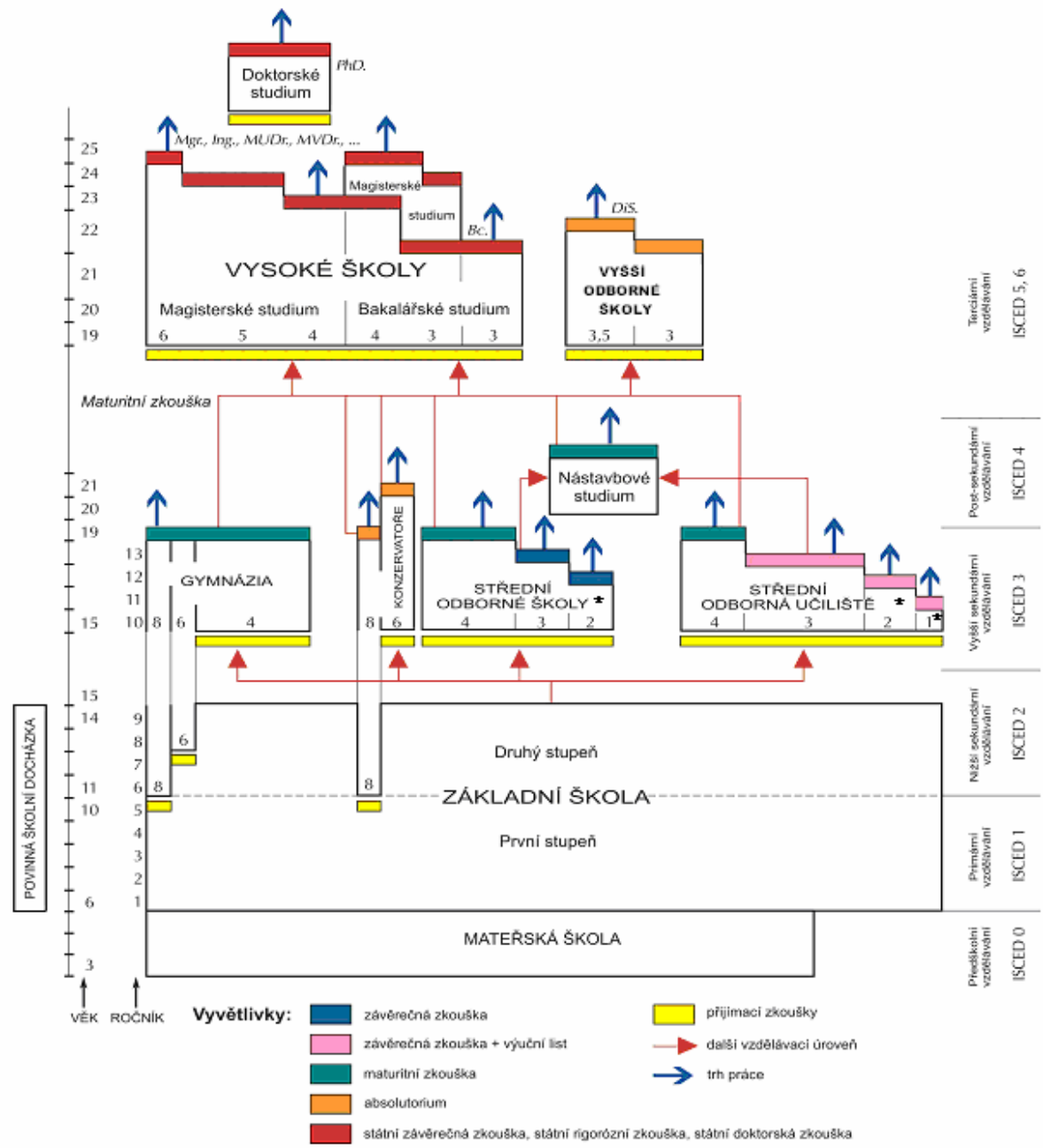

Pozn.: * Krátké vzdělávací programy (jednoleté a některé dvouleté) na středních odborných školách a středních odborných učilištích patří k úrovni ISCED 2C.

2 ODBORNÉ VZDĚLÁVÁNÍ NA NIŽŠÍ SEKUNDÁRNÍ ÚROVNI

Vzdělávání na nižší sekundární úrovni (ISCED 2) je v ČR představováno zejména druhým stupněm základní školy, která poskytuje všeobecné vzdělání v rámci povinné školní docházky. Kromě toho jsou do této úrovně vzdělávání zařazovány i krátké programy počátečního odborného vzdělávání (ISCED 2C), do kterých mohou žáci vstoupit po ukončení povinné školní docházky.

Do těchto jedno- a dvouletých vzdělávacích programů jsou většinou přijímáni absolventi zvláštních a pomocných programů základních škol a žáci, kteří ukončili povinnou školní docházku v nižším než devátém ročníku základní školy a nejsou schopni zvládnout požadavky vzdělávacích programů středních odborných učilišť či středních odborných škol (ISCED 3C, ISCED 3A). Jejich typický věk je 15 – 16/17 let.

Vzdělávací programy počátečního odborného vzdělávání na úrovni ISCED 2C nabízejí většinou jedno- a dvouleté praktické školy. Ve velmi malé míře jsou tyto programy realizovány i v odborných učilištích, a to v samostatných třídách, ve kterých jsou žáci vzděláváni pro výkon jednoduchých profesí (ISCED 2C). Praktické školy zajišťují neprofesní přípravu k rozvoji a upevnění manuálních dovedností a pracovních návyků, připravují **na vykonávání jednoduchých pomocných činností v oblasti služeb nebo výroby**.

Hlavním cílem této odborné přípravy je snaha dosáhnout co možná nejvyššího stupně **socializace znevýhodněných žáků**, které jim umožňuje začlenit se do pracovního procesu podle jejich zájmu, možností a schopností. V posledním období (s rozvojem nových technologií a moderní techniky) dochází k situaci, že mizí jednoduché činnosti nebo se jejich počet omezuje, a tím se snižuje i možnost uplatnění absolventů těchto oborů.

Počet žáků, kteří získávají odborné vzdělání na nižší sekundární úrovni (ISCED 2C) je velmi malý (viz Přílohu č. 1.). Ukazatel vyjadřující podíl vzdělávajících se v ISCED 2C na celkovém počtu vzdělávajících se v ISCED 2 nemá pro ČR žádnou vypovídací hodnotu vzhledem k charakteru ISCED 2C. Žáci vzdělávající se v programech ISCED 2C věkem odpovídají žákům a studentům středního vzdělávání (ISCED 3). Podíl žáků nastupujících do prvních ročníků praktických škol ve školním roce 2003/04 představoval 0,3 % žáků nastupujících do prvních ročníků odborných škol na vyšší sekundární úrovni (ISCED 3).

2.1 Kurikulum

Odborné vzdělávání na nižší sekundární úrovni (ISCED 2C) se realizuje **podle schváleného vzdělávacího programu**. Vzdělávací programy jsou koncipovány diferencovaně podle náročnosti a délky odborné přípravy s ohledem na stupeň postižení žáků a na jejich předchozí vzdělání.

Vzdělávání je zpravidla zajišťováno speciálními pedagogy, používají se specifické vyučovací metody (reedukační, kompenzační, rehabilitační). Nižší počet žáků umožňuje individuální přístup k jednotlivým žákům. V rámci internátního ubytování žáků, které plní zejména funkci rehabilitační, se žáci účastní společných mimoškolních aktivit.

2.2 Výsledky vzdělávání

Absolventi získávají vysvědčení o závěrečné zkoušce nebo pouze vysvědčení a dosahují vzdělávací stupeň **střední vzdělání** (bez výučního listu a bez maturitní zkoušky). Podmínkou úspěšného vykonání **závěrečné zkoušky** je úspěšné absolvování praktické i teoretické zkoušky z odborných předmětů. Osvědčení o závěrečné zkoušce však neopravňuje k pokračování v dalším vzdělávání na postsekundární či terciární úrovni. Absolventi těchto vzdělávacích programů vykonávají **méně náročné manuální profese**.

Absolventi, kteří končí vzdělávání pouze s **vysvědčením** se nejčastěji uplatňují v tzv. chráněných dílnách.

3 ODBORNÉ VZDĚLÁVÁNÍ NA VYŠŠÍ SEKUNDÁRNÍ ÚROVNI

Charakteristickým rysem českého školského systému je, že prakticky všichni absolventi základní školy (téměř 95%) pokračují v postobligatorní docházce do škol. Z těchto žáků vstupuje převážná většina do počátečního odborného vzdělávání a získává odbornou kvalifikaci uznávanou trhem práce již na vyšší sekundární úrovni. Podíl žáků nově přijatých do odborného vzdělávání na středních školách činil v roce 2003/2004 cca **80 %** na počtu žáků přijatých na střední školy celkem. Absolutní počty studentů podle věku a pohlaví viz Příloha, Tabulka č. 2.

Míra účasti na počátečním odborném vzdělávání na vyšší sekundární úrovni pro příslušné věkové skupiny

Věková skupina	1996	2000	2003
16 – 19letí	47,3 %	47,7 %	58,9 %
15 – 18 letí[1]	63,9 %	56,3 %	63,3 %

Zdroj: ÚIV (podle dat z dotazníků UOE a ČSÚ).

1) V ČR je běžnější uvádět daná data v tomto věkovém intervalu.

Pozn.: Uvedená data jsou prodloužením povinné školní docházky v základní škole na 9 let, což se projevilo v údajích pro rok 2000.

Vzdělávací programy pro vyšší sekundární úroveň lze rozdělit podle stupňů vzdělání a podle oborů vzdělání. **Podle stupňů vzdělání** se vzdělávací programy na úrovni ISCED 3 dělí na:

- **Vzdělávací programy poskytující *střední vzdělání s výučním listem*** (ISCED 3C) umožňují získat kvalifikaci **pro výkon dělnických povolání** (např. prodavač, zámečník, automechanik, elektrikář, zedník, pokrývač, kuchař, krejčí). Hlavním cílem těchto vzdělávacích programů je **příprava pro trh práce**. Vzdělávací programy jsou **tříleté** (většinou), **popř. dvouleté**. Vzdělávání se může realizovat jako denní, večerní, dálkové, distanční a kombinované, nebo jako zkrácené studium (v délce 1 – 1,5 roku). Toto zkrácené studium je určeno pro uchazeče se středním vzděláním s maturitou, kteří chtějí získat další kvalifikaci. Typický věk žáků je 15 – 18 let.
- **Vzdělávací programy poskytující *střední vzdělání s maturitní zkouškou*** (ISCED 3A) umožňují získat kvalifikaci **pro výkon středních technických, hospodářských a jiných funkcí nebo povolání ve výrobě nebo službách** (např. ve zdravotnictví, veřejné správě, v sociální oblasti, ve školství). Získání tohoto stupně vzdělání je předpokladem pro studium na vysokých nebo vyšších odborných školách. Vzdělávací programy jsou v denní formě **čtyřleté**, v ostatních formách (večerní, dálková, kombinovaná, distanční) je vzdělávání zpravidla o 1 rok delší. Nově se od 1. 1. 2005 zavádí **zkrácené studium** (v délce 1 – 2 roky) pro uchazeče se středním vzděláním s maturitou v jiném oboru vzdělání za účelem získání nové, další kvalifikace. Studium v denní formě využívají žáci ve věku 15 - 19 let, ostatní formy využívají především dospělí. Zpravidla o jeden, maximálně o dva roky delší jsou vzdělávací programy pro žáky se zdravotním postižením, např. pro nevidomé nebo neslyšící.

- **Vzdělávací programy konzervatoří** umožňují dosáhnout dvou stupňů vzdělání: *střední vzdělání s maturitní zkouškou* (ISCED 3B) a *vyšší odborné vzdělání v konzervatoři* (ISCED 5B). Absolventi, kromě všeobecného vzdělání získají kvalifikaci pro výkon **uměleckých a umělecko pedagogických činností v oborech hudba, tanec, zpěv a hudebně dramatické umění**. Střední vzdělání s maturitní zkouškou lze získat úspěšným ukončením odpovídající části vzdělávacího programu nejdříve po **4 letech** (v denní formě vzdělávání) v šestiletém vzdělávacím programu nebo po **8 letech** denní formy vzdělávání v osmiletém programu oboru tanec. Vyšší odborné vzdělání v konzervatoři se získá úspěšným ukončením **šestiletého** nebo **osmiletého vzdělávacího programu**. Absolventi, kteří ukončili studium *absolutoriem* (ISCED 5B) získají označení *„diplomovaný specialista“*, zkráceně *„DiS.“* (uvádí se za jménem).

Podíl nově přijatých do jednotlivých typů vzdělávacích programů středních škol – školní rok 2003/2004 z celkového počtu nově přijatých žáků na střední školy

Vzdělávací program	Podíl nově přijatých
Střední odborné vzdělání s výučním listem[1)] (ISCED 3C)	36,9 %
Střední odborné vzdělání s maturitní zkouškou (ISCED 3A)	44,3 %
Gymnázium (ISCED 3A)	18,5 %

[1)] Zahrnuje 0,7% žáků nově přijímaných do oborů poskytujících střední vzdělání (bez výučního listu i maturity).

Zdroj: Vojtěch, Festová, Sukup: Vývoj vzdělanostní a oborové struktury žáků ve středním a vyšším vzdělávání v ČR a v krajích ČR a postavení mladých lidí na trhu práce 2003/04, NÚOV, 2004.

Vzdělávací programy se liší také **podle oborů vzdělání**. Soustava oborů vzdělání pro střední a vyšší odborné školy je stanovena vládním nařízením, pro každý obor vzdělání a stupeň vzdělání existuje **samostatný vzdělávací program.** V současné době existuje kolem 180 vzdělávacích programů pro obory vzdělání s výučním listem a 370 vzdělávacích programů pro obory vzdělání s maturitní zkouškou. Sektorově specifické vzdělávací cesty v České republice neexistují. Obory vzdělání se seskupují do tzv. skupin oborů, např.skupina strojírenství a strojírenská výroba; doprava a spoje; zdravotnictví; gastronomie, hotelnictví a turismus.

Skupiny oborů středního vzdělání ukončeného výučním listem, ve kterých se vzdělává nejvíce žáků 1. ročníků (2003)

Skupina oborů vzdělání	Počet studentů	% žáků učebních oborů
Gastronomie, hotelnictví a turismus	11 555	22,5 %
Strojírenství a strojírenská výroba	8 265	16,1 %
Stavebnictví	5120	10 %
Elektrotechnika, telekomunikace a IT	4 239	8,3 %

Zdroj: Vojtěch, Festová, Sukup: Vývoj vzdělanostní a oborové struktury žáků ve středním a vyšším vzdělávání v ČR a krajích ČR a postavení mladých lidí na trhu práce 2003/04, NÚOV, 2004.

Skupiny oborů středního vzdělání ukončeného maturitní zkouškou, ve kterých se vzdělává nejvíce žáků 1. ročníků (2003)

Skupina oborů vzdělání	Počet studentů	% žáků studijních oborů
Ekonomika a administrativa	11 247	20,8 %
Elektrotechnika, telekomunikace a IT	5 899	10,9 %
Zdravotnictví	5 016	9,3 %
Strojírenství a strojírenská výroba	4 293	7,9 %
Stavebnictví	3 724	6,9 %

Zdroj: Vojtěch, Festová, Sukup: Vývoj vzdělanostní a oborové struktury žáků ve středním a vyšším vzdělávání v ČR a krajích ČR a postavení mladých lidí na trhu práce 2003/04, NÚOV, 2004.

Struktura vzdělávacích programů IVET na úrovni ISCED 3 stále není dostatečně flexibilní. Po absolvování základní školy se žák musí rozhodnout, který lineární vzdělávací program – obor (vč. výstupní kvalifikace) chce studovat. Změna oboru v průběhu studia je možná, ale natolik složitá, že studenti raději volí dokončení původního oboru.

3.1 Vstupní požadavky

Ke vzdělávání ve středních odborných školách (SOŠ) nebo středních odborných učilištích (SOU) jsou přijímáni uchazeči, kteří splnili povinnou školní docházku nebo úspěšně ukončili základní vzdělávání před splněním povinné školní docházky a kteří splnili podmínky přijímacího řízení.

Kritéria přijímacího řízení, formu a obsah přijímací zkoušky stanovuje ředitel školy podle typu vzdělávacího programu, stupně a oboru vzdělání. Přijímací řízení je tedy rozdílné pro různé obory vzdělání, úrovně vzdělání i různé školy. Základním kritériem přijetí do konkrétního vzdělávacího programu je prospěch žáka ze základní školy nebo předchozího vzdělávání. Součástí přijímacího řízení bývá zpravidla **přijímací zkouška** (písemná či ústní) prověřující dovednosti a vědomosti žáka z učiva základního vzdělávání v předmětech český jazyk, matematika, popř. cizí jazyk. Často se přijímací zkouška nekoná vůbec, a to zejména při přijímání do programů s výučním listem (ISCED 3C). V některých oborech, zejména uměleckých, je povinnou součástí přijímacího řízení talentová zkouška, kterou uchazeč vykoná v termínu před přijímací zkouškou. Předpokladem přijetí je také splnění podmínek **zdravotní způsobilosti** uchazeče ke studiu zvoleného oboru vzdělání, které jsou stanoveny ministerstvem zdravotnictví ve vládním nařízení. Uchazeč o studium může být přijat i do vyššího než prvního ročníku, popřípadě mu ředitel školy stanoví na základě dokladů o předchozím vzdělání jako podmínku přijímacího řízení vykonání zkoušky.

Přihlášku ke studiu na střední škole podává uchazeč, nebo jeho zákonný zástupce (součástí přihlášky nezletilého uchazeče je jeho písemný souhlas). Termíny pro podání přihlášky ke studiu a termíny přijímacího řízení stanoví Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT). O přijetí žáka ke studiu i o počtu přijímaných žáků rozhoduje ředitel školy. Počet žáků přijímaných do 1. ročníku jednotlivých oborů a škol se odvíjí jednak od výsledků

přijímacího řízení, jednak od celkového počtu žáků, který škole povolil krajský orgán jako její zřizovatel. Orgány jednotlivých krajů ČR se snaží ovlivňovat strukturu sítě škol a oborů tak, aby byly optimálně využívány materiální i personální kapacity a aby struktura vzdělávací nabídky odpovídala potřebám trhu práce v daném regionu

Uchazeč si může zvolit pro studium jakýkoliv obor vzdělání nebo školu, veřejnou či soukromou, která zvolený obor nabízí. Všechny obory vzdělání jsou přístupné všem uchazečům bez ohledu na pohlaví, národnost apod., pokud splní podmínky přijímacího řízení. Uchazeč má také možnost volby formy studia (denní, večerní, dálková, kombinovaná, distanční), pokud škola v daném oboru tyto formy realizuje. Uchazeči o studium ve věku 15-16 let se hlásí jednoznačně do denní formy studia. V průběhu studia může ředitel školy povolit žákovi v oprávněných případech studium podle individuálního studijního plánu.

3.1.1 Podpora účasti na vzdělávání

Na podporu přístupu ke vzdělávání mohou školy organizovat přípravné kurzy ke studiu na střední škole nebo kurzy pro doplnění a získání základního vzdělání.

Velká pozornost je věnována přístupu ke vzdělání a získání kvalifikace **žáků se speciálními vzdělávacími potřebami**, tj. žákům se zdravotním postižením, zdravotním nebo sociálním znevýhodněním. Tito žáci se vzdělávají buď (a) ve vzdělávacích programech na úrovni ISCED 2C (více viz kap. 2), nebo (b) ve stejných vzdělávacích programech jako ostatní žáci, pokud to jejich zdravotní stav umožňuje, avšak za podmínek a metodami odpovídajícími jejich postižení, nebo (c) podle upravených vzdělávacích programů, nejčastěji s prodlouženou délkou studia o jeden, nejvýše dva roky. Žáci, kteří vyžadují speciální pedagogickou péči a nadstandardní podpůrná opatření se mohou vzdělávat ve speciálních školách a vzdělávacích programech.

Ředitel školy může jednotlivým žákům se speciálními vzdělávacími potřebami povolit vzdělávání podle **individuálního vzdělávacího plánu**. Na pomoc žákům se speciálními vzdělávacími potřebami a učitelům, kteří s těmito žáky pracují, je zřízena funkce *asistent pedagoga*.

Na podporu vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním nebo z odlišného sociokulturního prostředí, zejména z romské komunity, kteří jsou nejvíce ohroženi předčasným odchodem ze vzdělávání, organizují školy, občanská sdružení i jiné subjekty za podpory státu (MŠMT) různé **doplňující vzdělávací programy**. Podle míry sociální potřebnosti mohou tito žáci získat individuální příspěvek na některé náklady spojené se vzděláváním.

Školy a školská zařízení vytvářejí také **podmínky pro rozvoj nadání žáků** pomocí rozšířené výuky některých předmětů nebo skupin předmětů. Žákům vykonávajícím sportovní přípravu může ředitel školy odlišně upravit organizaci vzdělávání. Rovněž může ředitel školy mimořádně nadaným žákům povolit vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu. Mimořádně nadaný žák může být na základě své žádosti nebo žádosti zákonného zástupce přeřazen do vyššího ročníku bez absolvování předchozího ročníku.

3.2 Kurikulum

V současné době se ve středních odborných školách a středních odborných učilištích vyučuje podle kurikulárních dokumentů schválených Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy (MŠMT). Vzdělávací programy pro přípravu zdravotnických pracovníků jsou schvalovány po dohodě s Ministerstvem zdravotnictví. Odborné vzdělávání středních zdravotnických pracovníků je regulováno Zákonem o zdravotnických nelékařských povoláních a dalšími právními předpisy.[15] Soustava vzdělávacích programů se člení podle stupňů dosahovaného vzdělání a podle oborů vzdělání. Specifické vzdělávací programy může ve své působnosti vydávat Ministerstvo obrany, Ministerstvo vnitra a Ministerstvo spravedlnosti, podle nichž se vzdělává ve školách, které jsou zřizovány těmito ministerstvy.

Pro každý obor vzdělání existuje samostatný vzdělávací program. Školy mohou vytvářet vlastní vzdělávací programy, které mohou používat po schválení ministerstvem školství. Této možnosti nejčastěji využívají soukromé nebo církevní školy.

Tvorbou a permanentními inovacemi kurikulárních dokumentů pro počáteční odborné vzdělávání pověřilo MŠMT Národní ústav odborného vzdělávání, který poskytuje i metodickou podporu těm školám a subjektům (např. skupině škol), které mají zájem předložit MŠMT ke schválení nový vlastní vzdělávací program.

Při zpracování kurikulárních dokumentů jsou využívány informace z tzv. **oborových skupin**, které pracují při NÚOVu. Účastní se v nich zástupci škol a sociálních partnerů, především zaměstnavatelů. Oborových skupin je v současné době 25 a pracuje v nich na 270 odborníků. Tématicky pokrývají všechny obory odborného vzdělávání. Vypracovaný návrh vzdělávacího programu je předložen MŠMT ke schválení. Potřebné změny v kurikulu jsou konzultovány i s dalšími odborníky z praxe, zástupci zaměstnavatelů a profesních sdružení, nebo resortních ministerstev. Při tvorbě kurikulárních dokumentů se dbá na to, aby odpovídaly i potřebám trhu práce. Promítají se do nich poznatky z výzkumů vývoje trhu práce a uplatnění absolventů škol. Zohledňují se profesní požadavky na výkon jednotlivých povolání, které jsou formulovány v budovaném *Integrovaném systému typových pozic*.

Inovace probíhají permanentně podle vývoje v jednotlivých oborech, ne déle jak v intervalu 10 let, někdy i třikrát za desetiletí. V průběhu 90. let minulého století byla v důsledku společenských přeměn inovována většina vzdělávacích programů.

Nový Školský zákon zavádí **nový systém tvorby vzdělávacích programů**, který se od dosavadního systému značně odlišuje tím, že se jedná o dvoustupňovou tvorbu kurikulí (rámcový vzdělávací program a školní vzdělávací program). Nový způsob tvorby vzdělávacích programů se začne postupně uplatňovat od školního roku 2006/2007 (viz kapitola 1.1 Kurikulární reforma).

[15] Zákon č. 96/2004 Sb. o podmínkách získávání a uznávání způsobilosti k výkonu nelékařských zdravotnických povolání a k výkonu činností souvisejících s poskytováním zdravotní péče a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o nelékařských zdravotnických povoláních).

3.2.1 Obsah vzdělávání a metody učení

Základním, v současnosti celostátně platným kurikulárním dokumentem, je ***Standard středoškolského odborného vzdělávání (z r. 1998)***, který formuluje obecně platné požadavky na cíle a obsah středního odborného vzdělávání. Tyto požadavky jsou závazné pro tvůrce všech vzdělávacích programů. Požadavky formulované ve Standardu jsou vymezeny diferencovaně, a to pro:

- stupně vzdělání, tj. střední vzdělání s výučním listem (ISCED 3C) a střední vzdělání s maturitní zkouškou (ISCED 3A),
- jednotlivé směry odborného vzdělávání, např. strojírenství, zemědělství, elektrotechnika atd.

Standard stanoví **požadavky** na: všeobecné vzdělávání, základní odborné vzdělávání (podle skupin oborů) a klíčové kompetence. Zároveň vymezuje **proporce** mezi všeobecným a odborným vzděláváním. Tyto proporce se pohybují ve vzdělávacích programech, které poskytují střední vzdělání s výučním listem v poměru minimálně 30:70 ve prospěch odborného vzdělávání, ve vzdělávacích programech poskytujících střední vzdělání s maturitní zkouškou minimálně 45:55. Tento poměr není ve všech ročnících nebo ve všech vzdělávacích programech totožný. V poslední době dochází, zejména ve vzdělávacích programech poskytujících střední vzdělání s maturitní zkouškou, k posilování všeobecného vzdělávání, neboť se rozšiřuje výuka cizích jazyků a ICT, jako součást všeobecného vzdělání začínají být chápány také základní vědomosti z ekonomie.

Na základě tohoto standardu jsou pak v NÚOV nebo v samotných školách vytvářeny vzdělávací programy pro jednotlivé obory vzdělání. Každý vzdělávací program zpravidla zahrnuje profil absolventa, učební plán a učební osnovy.

Vzdělávací programy (nebo jejich jednotlivé části) mohou školy upravovat podle stanovených pravidel tak, aby lépe odpovídaly vzdělávacím podmínkám a potřebám konkrétní školy. Školy mohou změnit **učební plán** v rozsahu do 10 % celkového počtu hodin, rozvrhnout učivo jednotlivých vyučovacích předmětů do ročníků, popř. změnit obsah **učebních osnov** jednotlivých předmětů v rozsahu do 30 **%.** Musí však dodržet celkový počet týdenních vyučovacích hodin stanovený ve vzdělávacím programu daného oboru vzdělání (28-33 hodin) a délku vzdělávacího programu.

Všeobecné vzdělávání zahrnuje ve všech vzdělávacích programech předměty český jazyk a literatura, cizí jazyk, matematika, občanská nauka, tělesná výchova, ICT. Ve vzdělávacích programech ukončených maturitní zkouškou je zařazen také dějepis, v programech ukončených závěrečnou zkouškou s výučním listem je vybrané učivo z dějepisu zařazeno v rámci občanské nauky. Přírodovědné předměty jsou zařazovány diferencovaně v návaznosti na odborné vzdělávání. Do všech vzdělávacích programů se zařazuje předmět ekonomika, pokud není součástí odborného vzdělávání (např. v ekonomických oborech). Rozsah i obsah výuky jednotlivých všeobecně vzdělávacích předmětů je diferencován podle stupně vzdělání a podle potřeb odborného vzdělávání v konkrétním oboru (např. vyšší požadavky na znalosti z matematiky a fyziky ve strojírenských nebo elektrotechnických oborech). Všeobecně vzdělávací předměty obsahují také vybrané učivo, které posiluje odborné vzdělávání a přípravu žáků (např. v jazykových předmětech je zařazen nácvik odborného písemného i ústního vyjadřování, čtení odborných textů, práce s odbornou slovní zásobou apod., v dějepise informace z dějin oboru, v matematice aplikace).

Odborné vzdělávání klade důraz na širší odborné vědomosti a dovednosti, zejména ve vzdělávacích programech, které poskytují střední vzdělání s maturitní zkouškou (ISCED 3A) a připravují pro výkon středních technických, ekonomických a obdobných funkcí. Ve vzdělávacích programech, které připravují na dělnická povolání, je odborné vzdělávání více zaměřeno na konkrétní povolání, nebo příbuzná povolání. Odborné vzdělávání zahrnuje **teoretické vědomosti a praktické dovednosti**. Praktické dovednosti žáci získávají formou cvičení v odborných učebnách, laboratořích a dílnách, formou **odborné praxe nebo odborného výcviku.**

Odborná praxe (v průměru 6 – 8 týdnů za studium) se zařazuje do vzdělávacích programů, které připravují na střední technicko-hospodářské a podobné funkce (ISCED 3A). Odborná praxe se uskutečňuje buď průběžně jako součást vyučování, nebo se uskutečňuje v blocích (v celých týdnech). Odborná praxe probíhá na školních pracovištích (např. na školní farmě nebo ve školních dílnách) a v reálných podmínkách – v podnicích a institucích. Podíly teoretického a praktického vzdělávání i rozsah odborné praxe jsou diferencovány podle oborů. Organizace odborné praxe je **v kompetenci školy.**

Odborný výcvik se zařazuje do vzdělávacích programů připravujících na dělnická povolání (ISCED 3C), a to v rozsahu 30-45 % vyučovacího času (ve čtyřletých vzdělávacích programech s maturitní zkouškou kolem 30 %, ve tříletých vzdělávacích programech s výučním listem 35-45 %). Uskutečňuje se ve školních dílnách, ve střediscích praktického vyučování, nebo na pracovištích podniků nebo osob, které k tomu mají oprávnění.

Některé školy uplatňují i jiné formy pro získávání praktických dovedností žáků, jako jsou malé studentské podniky (reálné nebo fiktivní). V roce 2004 pracovalo touto formou 13 % středních odborných škol a středních odborných učilišť.

V návaznosti na Standard středoškolského odborného vzdělávání se do vzdělávacích programů zařazují požadavky na rozvoj **klíčových kompetencí** (tzn. kompetence komunikativní, sociální, kompetence pracovat s informacemi a ICT, řešit problémy, uplatňovat matematické postupy). Novým prvkem je učivo Úvod do světa práce, které má připravit žáky na vstup na trh práce a na aktivní přístup k vlastní zaměstnanosti a budování profesní kariéry. Toto učivo má průřezový charakter a zařazuje se do různých předmětů.

Z uvedeného je patrné, že postupně dochází k zevšeobecňování kurikula zařazováním vyššího podílu všeobecně vzdělávacího obsahu a klíčových – přenositelných kompetencí, které absolventům umožňují uplatnění v širším spektru zaměstnání i lepší přípravu pro další vzdělávání a celoživotní učení.

Vzdělávací programy stanoví pouze cíle a obsah vzdělávání, volba vyučovacích metod a způsobů hodnocení žáků je ponechána na řediteli a učitelích. Ve výuce převládají dosud tradiční metody výuky, i když stále více škol uplatňuje nové metody orientované více na žáky, na rozvoj samostatných činností žáků, na týmovou práci, např. projektové vyučování a žákovské projekty.

3.2.2 Hodnocení

Obecné podmínky hodnocení žáků jsou stanoveny MŠMT, kritéria pro hodnocení chování žáka a jeho výsledků v jednotlivých předmětech jsou stanoveny klasifikačním řádem školy, který je schvalován školskou radou. Hodnocení provádí učitel, ale stále více se začíná uplatňovat i vzájemné hodnocení žáků a sebehodnocení.

Pro **průběžné hodnocení** výsledků vzdělávání se používají různé formy (písemné, ústní nebo praktické zkoušky, samostatné práce žáků, projekty apod.), které se odvíjejí od obsahu a zaměření vyučovacího předmětu.

Dvakrát za rok se vydává žákovi vysvědčení. Hodnocení žáka na vysvědčení je vyjádřeno nejčastěji klasifikací nebo v ojedinělých případech slovně, může být vyjádřeno i kombinací obou způsobů. Při slovním hodnocení musí být výsledky vzdělávání popsány tak, aby byla zřejmá dosažená úroveň ve vztahu k cílům vzdělávání a schopnostem žáka. Celkové hodnocení žáka na vysvědčení je vyjádřeno stupni: *prospěl s vyznamenáním*, *prospěl*, *neprospěl*, a to na základě kritérií stanovených předpisem MŠMT.

Výsledky vzdělávání žáka v jednotlivých vyučovacích předmětech se hodnotí stupněm 1–5 (1–*výborný* je nejvyšší stupeň, 5–*nedostatečný* vyjadřuje, že žák neprospěl). Chování žáka je hodnoceno třemi stupni: 1-*velmi dobré*, 2–*uspokojivé*, 3–*neuspokojivé*. Žák, který neprospěl v některém předmětu (nejvýše ve dvou), má možnost vykonat opravnou zkoušku. Do vyššího ročníku postupuje žák, který ve druhém pololetí příslušného ročníku prospěl ze všech povinných předmětů stanovených vzdělávacím programem.

Závěrečné hodnocení se koná před zkušební komisí formou závěrečné nebo maturitní zkoušky podle stupně vzdělání a typu vzdělávacího programu. Způsoby a podmínky ukončování středního odborného vzdělávání, obsah, organizace a kritéria jednotlivých typů zkoušek jsou stanoveny legislativně, zkoušky však nejsou standardizovány z hlediska požadavků na absolventy. Členy zkušebních komisí jsou učitelé příslušné školy a jiných škol příbuzného zaměření. Účast odborníka z praxe ve zkušební komisi je v případě programů s výučním listem povinná, v ostatních případech zákonem doporučovaná. Závěrečná a maturitní zkouška jsou hodnoceny opět klasifikační stupnicí 1-5 jako při průběžném hodnocení. Zkouška je považována za úspěšně složenou, když žádná část není hodnocena stupněm nedostatečně.

Všechny **závěrečné zkoušky** (v programech ISCED 3C) realizované v rámci některého z programů odborného vzdělávání a přípravy jsou buď zcela nebo v převažující části zaměřeny na ověřování výsledků žáka či studenta v odborné složce studia. **Maturitní zkouška** (programy ISCED 3A) obsahuje i část zaměřenou na ověřování výsledků žáka v oblasti všeobecně vzdělávacích předmětů (v současné době je povinným maturitním předmětem český jazyk a buď matematika nebo cizí jazyk, záleží na rozhodnutí žáka). Zkoušky mají vždy písemnou, ústní i praktickou část.

Vzhledem k dosavadním nedostatkům hodnocení, zejména neexistenci standardů pro hodnocení výkonů žáků, jsou připravována **nová pravidla** pro ukončování studia. (viz kapitola 1.1) Tato pravidla by měla být realizována od roku 2007/ 2008.

Zajišťování kvality

Hodnocení školy a zjišťování kvality vzdělávání se uskutečňuje jednak formou vlastního hodnocení (sebeevaluace) školy a jednak prostřednictvím hodnocení Českou školní inspekcí (ČŠI). Hodnocení výsledků školy může provádět i její zřizovatel. **Česká školní inspekce** je správním orgánem s celostátní působností. Zjišťuje a hodnotí podmínky, průběh a dosahované výsledky vzdělávání ve školách, naplnění školních vzdělávacích programů a jejich soulad s rámcovými vzdělávacími programy, sleduje a hodnotí efektivnost vzdělávací soustavy. Kontroluje dodržování právních předpisů a využívání finančních prostředků ze státního rozpočtu. Prošetřuje podněty, stížnosti a petice, které svým obsahem spadají do její kompetence.

Vlastní hodnocení školy (sebeevaluace) provádí škola podle pravidel a v termínech stanovených MŠMT. Vlastní hodnocení školy je podkladem pro zpracování výroční zprávy o činnosti školy a jedním z podkladů pro hodnocení ČŠI.

Kvalitu praktické výuky včetně odborné praxe nebo odborného výcviku na reálných pracovištích podniků zajišťuje škola. Obsah praktické výuky je vymezen ve vzdělávacích programech. Hodnocení kvality praktické výuky provádí škola ve spolupráci s podnikem, na kterém praktická výuka probíhá, a ČŠI v rámci své inspekční činnosti. V každé škole je jeden z učitelů odpovědný za obsah, průběh a hodnocení kvality praktické výuky. Tento učitel je v pravidelném kontaktu s pracovišti, na kterých probíhá praktická výuka, a spolu s učiteli odborného výcviku / učiteli praktického vyučování a instruktory praktického výcviku hodnotí kvalitu praktické výuky.

3.3 Výsledky učení

Úspěšné ukončení všech ročníků studia (tzn. hodnocení „prospěl“, kdy žák není v žádném vyučovacím předmětu hodnocen známkou „5“) je předpokladem toho, aby student mohl složit závěrečnou nebo maturitní zkoušku a získal příslušný certifikát. Problémem zůstává fakt, že žákovi, který úspěšně studoval v průběhu studia a neuspěl u závěrečné nebo maturitní zkoušky, není absolvované vzdělání uznáváno.

3.3.1 Kvalifikace

V počátečním odborném vzdělávání získávají absolventi vzdělávacích programů **počáteční odbornou kvalifikaci**, která souvisí se stupněm vzdělání a oborem vzdělání. Kvalifikace získané odborným vzděláváním na vyšší sekundární úrovni odpovídají následujícím stupňům vzdělání:

Střední vzdělání (bez výučního listu a bez maturitní zkoušky)

Absolventi tohoto vzdělávání (1- 2 leté programy ISCED 2C, 3 leté programy bez výučního listu ISCED 3C) získávají osvědčení o závěrečné zkoušce, které je ovšem neopravňuje k pokračování ve vzdělávání ani na postsekundární úrovni. Vykonávají zpravidla méně náročné manuální profese.

Střední vzdělání s výučním listem

Absolvent, který úspěšně vykonal závěrečnou zkoušku, získává stupeň vzdělání „střední vzdělání s výučním listem“ a kvalifikaci pro výkon příslušného dělnického povolání nebo příbuzných povolání (ISCED 3C). Úspěšné vykonání závěrečné zkoušky znamená úspěšné absolvování praktické i teoretické zkoušky z odborných předmětů. Dokladem je vysvědčení o závěrečné zkoušce a výuční list. Absolvent může vstoupit přímo na trh práce nebo se dále vzdělávat v nástavbovém studiu (ISCED 4A).

Střední vzdělání s maturitní zkouškou

Absolvent, který úspěšně vykonal maturitní zkoušku, získává stupeň vzdělání „střední vzdělání s maturitní zkouškou“ (ISCED 3A) a kvalifikaci pro výkon příslušných středních technických, hospodářských aj. činností nebo povolání dle vzdělávacího programu. Úspěšné vykonání maturitní zkoušky znamená úspěšné složení všech dílčích zkoušek včetně teoretické a praktické části zkoušky z odborných předmětů. Dokladem úspěšného vykonání maturitní zkoušky je maturitní vysvědčení. Absolvent získá tzv. dvojí kvalifikaci, tzn. že může vstoupit přímo na trh práce, nebo se může přímo ucházet o studium na terciární úrovni. Maturitní zkouška v konzervatoři (ISCED 3B) se řídí odlišným režimem.

Uvedené certifikáty nejsou právně závaznou podmínkou pro výkon konkrétních povolání (s výjimkou regulovaných) – o požadavcích vztahujících se na stupeň a obor vzdělání zaměstnanců fakticky rozhoduje zaměstnavatel. Přesto na trhu práce bývá obvykle požadováno vzdělání odpovídajícího stupně získané v příslušném oboru vzdělání.(viz kapitola 1.3)

3.3.2 Průběh počátečního odborného vzdělávání a přechod na trh práce

Předčasné odchody žáků ze vzdělávání

V současné době není vedena **žádná oficiální statistika**, která by zjišťovala počty žáků středních škol, kteří předčasně odešli ze vzdělávacího procesu. Hodnocení tohoto problému vychází z údajů, které byly získány při řešení první fáze projektu v rámci iniciativy EQUAL, v němž bylo zapojeno 20 středních škol z celé České republiky vyučujících jak dvouleté, tříleté i čtyřleté obory. Další údaje byly získány podrobným dotazníkovým šetřením na školách v Moravskoslezském kraji. Byly využity i údaje z třídních výkazů a statistik. Na tomto základě byly provedeny následující odhady předčasných odchodů ze středních škol pro celou ČR.

Podíl žáků ohrožených nedokončením příslušného vzdělávacího programu v %

Vzdělávací program	Podíl ohrožených žáků*	
	Chlapci	Dívky
Dvouleté programy pro žáky s nedokončeným devátým ročníkem základní školy	17,7 %	12,5 %
Tříleté programy s výučním listem	1,5 %	0,9 %
Čtyřleté programy s maturitou	1,9 %	0,8 %

** Podíl ohrožených žáků / žákyň na celkovém počtu žáků / žákyň v příslušném vzdělávacím programu.*
Zdroj: NÚOV.

Čísla o podílech žáků, kteří jsou ohroženi odchodem ze vzdělávání uvedená v tabulce jsou nižší než podíly žáků, kteří nedokončí daný tříletý nebo čtyřletý program na SOU a SOŠ. Nejsou zde uvedeni žáci, kteří byli v rámci stejné školy převedeni do oboru podobného zaměření, ale nižší úrovně vzdělání. Těchto žáků je podle propočtu přibližně 4 % z celkového počtu žáků.

Tyto údaje nejsou alarmující a zdá se, že Česká republika nebude mít problémy se splněním závěrů Lisabonského procesu, kde se členské státy EU zavázaly snížit podíl žáků předčasně odcházejících ze vzdělávání do roku 2010 pod 10 %. Přesto se však s danou situací nelze spokojit, neboť v některých kategoriích vzdělání je tento limit překročen. Jedná se zejména o dvouleté vzdělávací programy.

Destinace absolventů vyššího sekundárního vzdělávání

Absolventi vzdělávacích programů poskytujících střední vzdělání s **výučním listem** (ISCED 3C) získali kvalifikaci pro výkon dělnických povolání a převážně **vstupují na trh práce**. Z nich cca 26 % vyučených nenajde zaměstnání a stávají se nezaměstnanými. V průběhu následujících pěti let se však jejich situace výrazně zlepší a 5 let po ukončení vzdělávání nenajde uplatnění na trhu práce necelých 14 %. (viz následující tabulka) Ti, kteří zaměstnání získají, velmi často pracují v jiných zaměstnáních, než pro která se připravovali (téměř 40 % vyučených). Není to však pouze důsledkem nedostatku odpovídajících pracovních příležitostí, ale častěji jsou důvodem špatné platové a pracovní podmínky či skutečnost, že nezískali příslušné zaměstnání v místě bydliště.

Míra nezaměstnanosti absolventů středního odborného vzdělávání 1 rok a 5 let po ukončení studia

Míra nezaměstnanosti absolventů (v %)		
	1 rok po ukončení studia	5 let po ukončení studia
Odborné vzdělání - průměr (ISCED 3C, 3A)	**22,7%**	**10,1%**
v tom: - s výučním listem (ISCED 3C)	26,1%	13,6%
- s maturitou (ISCED 3A)	19,8%	6,7%

Zdroj: výpočty NÚOV dle Výběrového šetření pracovních sil 2003 (ČSÚ).

Absolventi tříletých programů poskytujících výuční list mají také možnost **pokračovat ve vzdělávání**, a to v nástavbovém studiu (ISCED 4A). Tímto studiem si zvyšují buď odbornou kvalifikaci nebo získávají poznatky potřebné pro podnikání, zároveň si zvyšují stupeň vzdělání a tímto studiem dosáhnou středního vzdělání s maturitní zkouškou (což jim umožňuje pokračovat také v terciárním vzdělávání). Do nástavbového studia přechází téměř 25 % vyučených, dokončí ho asi 70 % z nich. Po jeho ukončení se uplatňují na trhu práce jako vysoce kvalifikovaní dělníci či provozní řídicí pracovníci.

Absolventi vzdělávacích programů poskytujících střední vzdělání s **maturitní zkouškou** (ISCED 3A) získali kvalifikaci pro výkon středních technických, ekonomických, zemědělských, zdravotnických nebo dalších činností, zároveň jsou připraveni ke studiu v terciárním vzdělávání. Z celkového podílu absolventů s maturitním vzděláním (asi 40 % populačního ročníku) jich více než polovina pokračuje v **terciárním vzdělávání**, asi 20 % z nich na vyšších odborných školách, zbývající 80 % na vysokých školách v bakalářském nebo magisterském studiu.

Absolventi středního odborného vzdělání s maturitní zkouškou, kteří odcházejí na **trh práce** získávají zaměstnání snadněji než vyučení, bez zaměstnání zůstává rok po ukončení studií necelých 20 % absolventů, pět let po ukončení studií necelých 7 %. (viz tabulka nahoře) I zde se setkáváme s poměrně velkým podílem těch, kteří pracují v zaměstnáních zcela odlišných od jejich profesní přípravy. Důvody jsou v podstatě stejné jako u absolventů s výučním listem, i když zde je vyšší podíl těch, kteří svůj obor vzdělání nechtěli studovat.

Kvalifikační náročnost zaměstnání absolventů odborného vzdělávání je většinou v souladu s dosaženou úrovní vzdělání. Pokud absolventi pracují na nižší úrovni než odpovídá jejich vzdělání, jde obvykle jen o přechodnou dobu, během níž získají praktické dovednosti a zapracování. Po určité době se jejich uplatnění zlepšuje.

Příprava absolventů na vstup na trh práce

Od roku 2000 probíhá integrace učiva **Úvodu do světa práce** do vzdělávacích programů středních škol. Hlavním cílem je zprostředkovat žákům nejdůležitější znalosti a dovednosti související s jejich uplatněním na trhu práce a vybavit je kompetencemi, které by jim měly pomoci při rozhodování o další vzdělávací a profesní orientaci. Učivo Úvodu do světa práce je většinou zařazeno do učebních osnov odpovídajících předmětů ve všech ročnících. O způsobu začlenění do stávajících vyučovacích předmětů rozhoduje ředitel školy. Přihlíží přitom k souvislostem mezi obsahem tematických celků Úvodu do světa práce a obsahem příslušných vyučovacích předmětů, k personálním a dalším podmínkám školy.

Poradenství pro volbu povolání

Úřady práce spolupracují se školami především v poradenství při volbě povolání. Úřady práce pořádají pro žáky besedy, přednášky, skupinové návštěvy informačních a poradenských středisek při úřadech práce. Kvalita spolupráce je do značné míry závislá na kvalitě výchovného poradce na škole a na rozsahu informací, které žáci získali v rámci předmětu „Úvod do světa práce“.

Pedagogicko-psychologické poradny existují ve všech okresech a disponují kvalifikovanými psychology, kteří pomáhají řešit výukové a výchovné problémy žáků, provádějí pedagogicko-psychologická vyšetření, pomáhají při rozhodování o profesní orientaci žáků. Poskytují

metodickou pomoc pedagogickým pracovníkům a výchovným poradcům ve školách a psychologům ve školských výchovných zařízeních. Způsob práce pedagogicko-psychologických poraden se postupně transformuje z dosud převážně diagnostických k intervenčně-terapeutickým metodám.

Na středních školách je stále nedostatečný počet **výchovných poradců** (jeden na školu). Navíc poradenskou činnost vykonávají vedle činnosti pedagogické a nevěnují se poradenství v celém svém pracovním čase.

V současné době je **propojení počátečního odborného vzdělávání se zaměstnáním** stále problematické. Na středních odborných školách (SOŠ) je řešeno pouze formou praxe žáků, na středních odborných učilištích (SOU) prováděním části odborného výcviku v reálném pracovním prostředí. Délka praxe žáků v reálném pracovním prostředí je u oborů SOŠ nízká a naprosto nedostatečná u velké části žáků oborů SOU, zejména technických.

Spojení výuky s reálným pracovním prostředím bude podporováno v rámci kurikulární reformy. Bude jednak zvýšen podíl odborné (provozní) praxe v učebních dokumentech oborů SOŠ (tam, kde podíl této praxe dosahuje méně než 4 týdnů v celém průběhu studia), jednak zvýšen podíl odborného výcviku v reálném pracovním prostředí u oborů SOU. Připravované posílení role sociálních partnerů by mělo pomoci školám při zajišťování praxe či odborného výcviku v reálném pracovním prostředí.

Programy podporující začlenění absolventů na trh práce

- **Individuální akční plán**

Individuální akční plán (IAP) je jednou z poradenských technik úřadů práce, která má přispět ke zvýšení možnosti uplatnění uchazeče o zaměstnání na trhu práce a k prevenci dlouhodobé nezaměstnanosti. Úřad práce je povinen v rámci programu První příležitost nabídnout vypracování IAP osobám ve věku do 25 let a absolventům vysokých škol v období 2 let od úspěšného ukončení studia, nejdéle však do 30 let věku. Odmítnutí IAP je důvodem pro vyřazení klienta z evidence uchazečů o zaměstnání.

IAP je zpracován na základě spolupráce poradce a klienta. Jde o nalezení souladu mezi přáním klienta a potřebami trhu práce, tj. mezi pracovním potenciálem klienta (schopnosti, dovednosti) a požadavky zaměstnavatele. K nalezení tohoto souladu slouží i dotazník zájmů, který klient vyplňuje. IAP stanovuje postup a časový harmonogram plnění jednotlivých opatření, obvykle je uzavírán písemnou formou. Poradenský proces je rozdělen do 3 etap. V první etapě uchazeč využívá samoobslužných nástrojů informačního a poradenského charakteru. Ve druhé etapě proběhne individuální pohovor (zjištění individuálních schopností, uchazeč formuluje vlastní představu). Na něj navazuje nabídka poradenských a vzdělávacích aktivit, která zahrnuje: individuální poradenství, skupinové poradenství, motivační kurzy, rekvalifikační kurzy, dokončení studia na veřejných školách, pracovně profesní diagnostika. Třetí etapa spočívá v závěrečném hodnocení a v případě trvající nezaměstnanosti jsou navržena specifická opatření pro klienta vedoucí k zařazení na trh práce.

- **Příspěvek na zapracování**

Příspěvek na zapracování je jedním z nových nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti zavedených Zákonem č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti. Úřad práce může na základě dohody

poskytnout příspěvek zaměstnavateli, pokud přijímá do pracovního poměru uchazeče o zaměstnání, kterému je věnována zvýšená péče. Do této kategorie patří i mladí lidé do 25 let a absolventi vysokých škol po dobu 2 let od úspěšného ukončení studia, nejdéle však do 30 let věku. Maximální doba poskytování příspěvku je 3 měsíce a může činit měsíčně nejvýše polovinu minimální mzdy.

- **Společensky účelná pracovní místa**

Společensky účelná pracovní místa jsou jedním z nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti. Zaměstnavatelé mají možnost zřídit na základě dohody s úřadem práce pracovní místa, která obsadí uchazeči o zaměstnání, kterým není možné zajistit pracovní uplatnění jiným způsobem. Úřad práce může na tato pracovní místa poskytnout příspěvek. V případě mladých lidí do 25 let může být součástí dohody o zřízení pracovního místa požadavek na vypracování individuálního akčního plánu a zajištění odborné praxe.

- **Rekvalifikace**

Dalším z nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti je rekvalifikace uchazečů o zaměstnání a zájemců o zaměstnání, směřující k získání nové kvalifikace nebo k rozšíření stávající kvalifikace. Rekvalifikace mohou mít i formu speciálních vzdělávacích programů určených pro mladé lidi do 25 let či pro absolventy vysokých škol po dobu 2 let po úspěšném ukončení studia, nejdéle však do 30 let věku.

- **Cílené programy k řešení zaměstnanosti**

Problémy v oblasti zaměstnanosti mohou být řešeny také pomocí cílených programů zaměřených na zvyšování možnosti uplatnit se na trhu práce. Může se jednat o programy nejenom celostátního, ale i krajského, okresního a obecního charakteru. Prozatím jsou však možnosti realizace těchto programů omezené a jejich širší využívání k řešení zaměstnanosti mladých lidí a absolventů škol se předpokládá spíše v budoucnu.

4 UČŇOVSKÉ VZDĚLÁVÁNÍ

V České republice nejsou vzdělávací programy, které by odpovídaly definici učňovského vzdělávání užívané v rámci Evropské unie.

Odborné kvalifikace částečně srovnatelné s tímto typem odborné přípravy získávají žáci ve středních odborných učilištích. Úspěšným ukončením odpovídajících vzdělávacích programů dosahují stupeň vzdělání označený jako střední vzdělání s výučním listem (ISCED 3C) –viz kap. 3.

5 OSTATNÍ PROGRAMY PRO MLÁDEŽ A ALTERNATIVNÍ VZDĚLÁVACÍ CESTY

Odborné dovednosti mohou mladí lidé získávat i mimo systém formálního vzdělávání na školách. Jedná se zejména o **zájmové vzdělávání, pomaturitní kurzy a rekvalifikační programy**. Údaje o účasti mládeže jednotlivých populačních ročníků v těchto programech nejsou statisticky sledovány.

Různé formy **zájmového vzdělávání** poskytují např. jazykové školy. Další soukromé i veřejné instituce a zařízení poskytují programy rozvíjející talent (umělecký, sportovní aj.) a umožňují uplatnit nadání.

Pro studenty, kteří dokončili střední školu s maturitou a nebyli přijati k dalšímu studiu na terciární úrovni, nabízejí jazykové školy **pomaturitní kurzy** jazyků. Většina škol, které pomaturitní studium nabízejí, umožňuje výběr jednoho ze dvou hlavních jazyků (angličtiny a němčiny). Výuka hlavního jazyka probíhá přibližně 20 hodin týdně. K té si mohou zájemci zvolit doplňkový jazyk nebo i další předměty. Čerství absolventi středních škol přitom neztrácejí nárok na sociální výhody studentů, tzn. sociální a zdravotní pojištění jim nadále platí stát a mají nárok i na ostatní studentské slevy. Absolvování kurzu vede k získání osvědčení o absolvování kurzu, nebo dokonce ke složení některé ze zkoušek vedoucích k mezinárodně uznávaným certifikátům. Denní pomaturitní studium trvá stejně jako školní rok a studenti platí školné. Jazyková škola musí mít studium akreditované MŠMT.

Rekvalifikační programy

Pro osoby, které odešly ze vzdělávacího systému bez kvalifikace a staly se nezaměstnanými a pro uchazeče o zaměstnání registrované na úřadu práce existuje možnost rekvalifikace. Rekvalifikační programy jsou jedním z opatření aktivní politiky zaměstnanosti a organizují je příslušné úřady práce. Cílem rekvalifikace je získání nové nebo rozšíření stávající kvalifikace uchazeče o zaměstnání.

Rekvalifikace se uskutečňuje na základě dohody mezi úřadem práce a uchazečem o zaměstnání. Za účastníka rekvalifikace hradí úřad práce náklady rekvalifikace. Průměrná délka rekvalifikačních kurzů se pohybuje kolem 2 měsíců.

Postupně se vytvořily dva základní druhy rekvalifikací:

- **specifická (cílená),** tj. změna dosavadní kvalifikace zaměřená na získání konkrétních teoretických a praktických poznatků pro nové vhodné pracovní uplatnění. Vychází většinou z bezprostředních nebo očekávaných potřeb trhu práce a je podpořena často příslibem zaměstnání;
- **nespecifická,** tj. pro zvýšení zaměstnatelnosti zejména absolventů středních a vysokých škol prostřednictvím osvojování znalostí trvale požadovaných a běžných na trhu práce.

Výstupy akreditovaných rekvalifikačních kurzů jsou **formálně uznávány**. Uznávání rekvalifikačních kursů je právně upraveno v zákoně o zaměstnanosti[16] tak, že MŠMT je tímto

[16] Zákon č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti.

zákonem zmocněno k vydání vyhlášky a k **provádění akreditací rekvalifikačních zařízení a kursů.** Kompetence k rekvalifikačnímu vzdělávání jsou tedy rozděleny mezi MPSV a MŠMT. MPSV spolu s úřady práce, které spadají do jeho kompetence, mají na starosti tvorbu nabídky tzv. rekvalifikačních programů, zatímco akreditační komise při MŠMT má formálně na starosti jejich akreditaci včetně rozhodování o povaze, funkci a právní platnosti vydávaných osvědčení.

Absolventi akreditovaných rekvalifikačních kursů získávají formálně uznávané **celostátně platné osvědčení o kvalifikaci**, které ovšem není ekvivalentem certifikátů získávaných ve formálním vzdělávacím systému. Zatím neexistuje totiž možnost formálního uznávání dílčích kvalifikací, která by při jejich kumulaci mohla vést k získání ekvivalentu certifikátu uznávaného ve formálním vzdělávání (na principu formálního uznávání výsledků neformálního vzdělávání či informálního učení). Přijímání těchto certifikátů trhem práce není proto zcela jednoznačné, závisí na vůli zaměstnavatele a na kvalitě vzdělávacího kurzu.

.

6 ODBORNÉ VZDĚLÁVÁNÍ NA POST-SEKUNDÁRNÍ ÚROVNI

V současné době je jedinou formou odborného studia na post-sekundární úrovni tzv. **nástavbové studium** (ISCED 4A).

Nástavbové studium je významným prvkem podpory prostupnosti vzdělávacího systému. Obecným **cílem je vytvořit** pro zájemce se středním vzděláním s výučním listem (ISCED 3C), tj. pro absolventy tříletých vzdělávacích oborů připravujících kvalifikované dělníky, **cestu k získání vyššího stupně vzdělání (středního vzdělání s maturitní zkouškou).** Tím se otevírá přístup pro následné **terciární vzdělávání i pro širší uplatnění na trhu práce** (na pozicích vyžadujících střední vzdělání s maturitní zkouškou).

Nástavbové studium mohou poskytovat střední školy, které poskytují střední vzdělání s maturitní zkouškou v daném oboru. Vzdělávání v nástavbovém studiu trvá 2 roky v denní formě.

Počet absolventů učebních oborů, kteří mají zájem doplnit si vzdělání v nástavbovém studiu, vykazuje rostoucí tendenci. Největší zájem o nástavbové studium je hned po ukončení tříletých programů s výučním listem, tedy mezi devatenáctiletými. (viz Příloha, Tabulka č. 3) Ve školním roce 2002/2003 činil **podíl nově přijatých žáků do nástavbového studia k celkovému počtu absolventů tříletých učebních oborů z předchozího roku 27,4%.** Nicméně asi třetina přijatých žáků toto studium nedokončí (zejména chlapců). Výrazný počet žáků nástavbového studia se připravuje v jiné než prezenční formě studia (ve školním roce 2002/2003 se v jiných formách studia připravovalo 48,4% žáků prvních ročníků nástavbového studia).

Největší zájem je o studium oboru „Podnikání v oboru…“, nebo „Podnikání v technických povoláních“, které poskytuje žákům ekonomicky orientovanou přípravu potřebnou pro podnikání. Počet žáků nástavbového studia v oborech zaměřených na podnikání dosahuje asi 40% žáků v nástavbách. [17]

6.1 Vstupní požadavky

Základní podmínkou přijetí do nástavbového studia je **absolvování tříletého učebního oboru a získání středního vzdělání s výučním listem.** Podmínky přijímacího řízení do nástavbového studia jsou obdobné jako u přijímacího řízení do středních škol. Jako součást přijímacího řízení může ředitel školy stanovit přijímací zkoušku. Jedním ze základních kritérií pro přijetí ke studiu jsou zpravidla výsledky v předchozím vzdělávání.

Zájemci jsou přijímáni ke studiu podle příbuznosti oborů vzdělání, tzn. že podmínkou ke vstupu do nástavbového studia určitého oboru je předchozí absolvování stejného nebo příbuzného oboru vzdělávání s výučním listem. Např. absolvent, který získal výuční list

[17] Vojtěch, J., Festová, J., Sukup, R.: Vývoj vzdělanostní a oborové struktury žáků ve středním a vyšším vzdělávání v ČR a v krajích ČR a postavení mladých lidí na trhu práce 2003/04, Národní ústav odborného vzdělávání, Praha 2004.

v oboru „pekař“ může být přijat do maturitního oboru „potravinářská technologie/zpracování mouky“ (obdobně: krejčí – oděvnictví, elektrikář – elektrotechnika).

O přijetí uchazeče ke studiu rozhoduje ředitel školy na základě výsledků přijímacího řízení. Celkový počet přijímaných žáků do nástavbového studia na dané škole je usměrňován limitem, který je stanoven zřizovatelem školy.

6.2 Kurikulum

Pro každý obor vzdělání je zpracován samostatný vzdělávací program. Vzdělávací programy jsou **dvou- až tříleté** podle formy studia (**denní, večerní, dálková**). Kromě uvedených forem vzdělávání umožňuje nový Školský zákon realizovat vzdělávání také v **distanční nebo kombinované** (denní + večerní nebo dálkové) formě. Na základě nového školského zákona dojde ke změně v soustavě oborů vzdělání a vzdělávacích programů. Zatímco dosud existovala samostatná **soustava oborů vzdělání** pro nástavbové studium, podle nového školského zákona bude možno od roku 2006 organizovat nástavbové studium pouze v oborech, které poskytují střední vzdělání s maturitní zkouškou (tj. v oborech čtyřletého studia) a na školách, které takový obor vyučují.

Obsah vzdělávání v nástavbovém programu **navazuje** na vzdělávání ve tříletém programu s výučním listem příslušného oboru a doplňuje jej tak, aby celkově odpovídal úrovni vzdělání s maturitní zkouškou. Obsah zahrnuje jak odborné, tak všeobecné vzdělávání (v poměru přibližně 55:45%). Odborná složka vzdělávání obsahuje ve srovnání s tříletým programem **větší podíl teorie**, více se zdůrazňují intelektové než manuální dovednosti, rozvíjejí se **dovednosti organizační a řídící**. Kromě odborných vědomostí se rozšiřují vědomosti z ekonomiky a řízení, dovednost práce s ICT včetně speciálních počítačových programů. Potřebné dovednosti se rozvíjejí formou cvičení v rámci jednotlivých předmětů ve škole, popřípadě formou odborné praxe v podnicích.

Vzdělávací programy byly **dosud zpracovávány centrálně a schvalovány MŠMT**, obdobně jako vzdělávací programy pro jiné druhy středního odborného vzdělávání. Podle nového školského zákona budou vzdělávací programy vytvářeny školami jako **školní vzdělávací programy.** Školní vzdělávací programy budou zpracovány **na základě upravených rámcových vzdělávacích programů** pro příslušný obor vzdělání poskytující střední vzdělání s maturitní zkouškou (viz kapitola 1.1).

Kvalita vzdělávání v nástavbovém studiu je zajišťována stejným způsobem jako v případě středních škol (blíže viz kapitola 3.2.3). Externí hodnocení je prováděno Českou školní inspekcí, jednotlivé školy provádějí sebehodnocení.

6.3 Výsledky vzdělávání

Vzdělávání je ukončeno **maturitní zkouškou** za stejných podmínek jako v jiných (čtyřletých) oborech poskytujících tento stupeň vzdělání; dokladem o absolvování studia a získaném vzdělání je maturitní vysvědčení. Absolventi, kteří úspěšně vykonali maturitní zkoušku, získávají kromě stupně vzdělání - **střední vzdělání s maturitní zkouškou** - také **kvalifikaci pro výkon středních technických, hospodářských aj. činností nebo povolání dle vzdělávacího programu, nebo pro výkon náročných dělnických profesí v daném oboru.** Většina absolventů vstupuje přímo na trh práce. Absolventi se mohou také ucházet o přijetí ke studiu na školách terciárního stupně (na vyšších odborných školách nebo vysokých školách).

7 ODBORNÉ VZDĚLÁVÁNÍ NA TERCIÁRNÍ ÚROVNI

Vzdělávání na terciární úrovni se v ČR nečlení na odborné (profesní) a akademické. Terciární vzdělávání je považováno za vzdělávání, které umožňuje absolventům jeho jednotlivých stupňů vstoupit na trh práce nebo pokračovat ve studiu v dalším stupni vzdělávání, a to buď přímo nebo po určitém čase. Předpokladem je splnění vstupních podmínek, které příslušný stupeň terciárního vzdělávání požaduje. Terciární vzdělávání je poskytováno **vyššími odbornými školami** (ISCED 5B) a **vysokými školami** (ISCED 5A, 6). Vzdělávání na vyšších odborných školách upravuje Školský zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Vzdělávání na vysokých školách a postavení vysokých škol upravuje Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách.

Vyšší odborné studium

Vyšší odborné školy (VOŠ) byly zavedeny do vzdělávací soustavy České republiky jako samostatný kvalifikační stupeň vzdělávání v roce **1996/97**. Nedostatečná kapacita vysokých škol vedla k pokusu uplatnit tzv. binární model sektoru terciárního vzdělávání fungující v té době v řadě evropských zemí, který by zpřístupnil terciární vzdělávání větší části populace než tomu bylo dříve.

VOŠ vznikaly v České republice od roku 1993 v experimentálním režimu v rámci projektu Phare. V roce 1995 bylo zrušeno pomaturitní vzdělávání ve středních odborných školách a školám, které tento typ vzdělávání uskutečňovaly, umožnil tehdejší Školský zákon zavést vyšší odborné studium. Vyšší odborné vzdělávání se však vyvíjelo značně živelně, a to z hlediska počtu škol, jejich velikosti, oborové struktury i regionálního rozložení.

VOŠ vznikly při středních odborných školách, pouze malá část z nich byla samostatným právním subjektem. V roce 1996/97 se vyučovalo podle studijních programů vyššího odborného studia na 158 VOŠ, v dalších letech se jejich počet už příliš nezvyšoval a v současnosti, tedy v roce 2003/04, se ustálil na počtu 165. Zřizovateli VOŠ jsou v současné době **kraje** (cca 68 % VOŠ), **církev** (7 % VOŠ**) a soukromý sektor** (téměř 25 % VOŠ)**.**

Část VOŠ, zejména soukromých, akreditovala svoje studium jako bakalářské studijní programy a získala státní zmocnění působit jako soukromé **vysoké školy neuniverzitního typu** [18](viz dále). Ze škol zřizovaných krajem vznikla zatím pouze jedna veřejná neuniverzitní vysoká škola. Akreditace studijního programu je stejně náročná pro všechny subjekty, zřízení veřejné vysoké školy je však možné pouze zákonem. To je jeden z důvodů, proč zatím většina vysokých škol neuniverzitního typu jsou školy soukromé.

VOŠ rozvíjejí a prohlubují znalosti a dovednosti absolventů středního vzdělávání s maturitou, poskytují všeobecné a odborné vzdělání a praktickou přípravu **pro kvalifikovaný výkon náročných odborných činností**. Délka vyššího odborného vzdělávání v denní formě je 3 roky včetně odborné praxe, u zdravotnického oboru diplomovaná všeobecná sestra 3,5 roku. Kromě denní formy může být vzdělávání na VOŠ poskytováno také ve večerní, dálkové,

[18] Vznik soukromých vysokých škol byl umožněn Zákonem o vysokých školách č. 111/1998 Sb.

distanční a kombinované formě[19]. Tyto formy vzdělávání mohou být nejvýše o 1 rok delší. Úspěšné zakončení těchto programů poskytuje absolventům kvalifikaci uznávanou trhem práce. VOŠ mnohdy nabízejí studium v oboru, který žádná vysoká škola dosud neuskutečňuje nebo v místech (okresech), ve kterých žádná vysoká škola ani fakulta není.

Vyšší odborné vzdělávání je výrazně prakticky zaměřené, obsahuje teoretickou a praktickou přípravu studenta. Praktická příprava se uskutečňuje formou praktického vyučování ve škole nebo formou odborné praxe na pracovištích. Studium je zakončeno **absolutoriem**, které se skládá z teoretické zkoušky z odborných předmětů, z cizího jazyka a z obhajoby absolventské práce. Absolutorium lze vykonat nejpozději do 5 let od úspěšného ukončení posledního ročníku vzdělávání. Absolventi studia získají právo užívat označení diplomovaný specialista – DiS, které však není akademickým titulem. Akademické tituly (viz dále) mají právo udílet pouze vysoké školy.

Uznání vzdělání, kterého student VOŠ již dosáhl je v kompetenci ředitele příslušné VOŠ. Ředitel uzná dosažené ucelené vzdělání, pokud ho student doloží příslušným dokladem nebo jiným prokazatelným způsobem. Ředitel může uznat i částečné vzdělání studenta za stejných podmínek jako v případě uceleného vzdělání, pokud od získání tohoto částečného vzdělání neuplynulo více než 10 let nebo pokud student prokáže znalosti z tohoto vzdělání při zkoušce. Tuto zkoušku stanovuje ředitel školy. Na základě uznání dosaženého vzdělání je student uvolněn zčásti nebo zcela z vyučování a z hodnocení v rozsahu uznaného vzdělání.

Vyšší odborné studium (ISCED 5B) není uznáváno jako rovnocenné s bakalářským studiem na VŠ (ISCED 5A), absolutorium na VOŠ nezakládá právo ucházet se o studium na magisterském stupni terciárního vzdělávání navazující na stupeň bakalářský. Skutečností je, že na VOŠ není realizován výzkum, a studenti tudíž nejsou vedeni ke způsobu práce spojené s výzkumnou činností.

Veřejné VOŠ jsou jediným typem veřejných škol, na kterých se platí **školné**, i když regulované. Jeho výše je stanovena vyhláškou MŠMT ve vazbě na obory vzdělávání. Roční výše školného se pohybuje od 2 500 Kč (cca 83 EUR) do 5 000 Kč (cca167 EUR).

Zaměstnavatelská sféra se s absolventy VOŠ seznámila poměrně rychle a začala je akceptovat pro jejich dobré odborné znalosti a dovednosti, schopnost rychlého zapracování a odbornou jazykovou připravenost. Jejich **míra nezaměstnanosti** je stabilně nižší než průměrná míra nezaměstnanosti absolventů. V roce 2003 činila dubnová průměrná míra nezaměstnanosti všech absolventů 15,0 %, míra nezaměstnanosti absolventů VOŠ pouze 10,6 % [20].

[19] Denní forma – výuka probíhá pravidelně každý den v pětidenním vyučovacím týdnu; večerní forma– výuka probíhá několikrát v týdnu v rozsahu 10 – 18 hodin týdně zpravidla v odpoledních a večerních hodinách; dálková forma – samostatné studium spojené s konzultacemi v rozsahu 200 – 220 konzultačních hodin; distanční forma – samostatné studium prostřednictvím informačních technologií, může být spojeno s individuálními konzultacemi; kombinovaná forma – kombinace denní a jiné formy vzdělávání.

[20] Festová, J.: Nezaměstnanost absolventů se středním a vyšším odborným vzděláním - 2004, Tab. 4.2, Tab. 5.1, NÚOV, Praha 2004.

Vysokoškolské studium

Vysoké školy (VŠ) se v ČR dělí na VŠ univerzitního a neuniverzitního typu. **VŠ univerzitního typu** mohou uskutečňovat všechny tři stupně vysokoškolského vzdělávání – bakalářské (ISCED 5A), navazující magisterské (ISCED 5A), tzv. „dlouhé“ [21] magisterské studijní programy (ISCED 5A) a doktorské studijní programy (ISCED 6). V souvislosti s uskutečňovaným typem studijních programů se VŠ věnuje vědecké a výzkumné, vývojové, umělecké nebo další tvůrčí činnost, která je považována za nedílnou součást její činnosti.

VŠ neuniverzitního typu uskutečňují převážně bakalářské studijní programy (ISCED 5A), mohou též uskutečňovat magisterské studijní programy (ISCED 5A) a v souvislosti s tím výzkumnou, vývojovou, uměleckou nebo další tvůrčí činnost. Tento typ VŠ se nečlení na fakulty. Neuniverzitní VŠ nemají v českém vzdělávacím systému dlouhou tradici, jejich vznik umožnil až Zákon o VŠ z roku 1998.

VŠ obou výše uvedených typů mohou být **veřejné, státní a soukromé.** Ve školním roce 2003/2004 je v ČR celkem 56 VŠ [22], z toho 24 veřejných, 28 soukromých a 4 státní (v kompetenci Ministerstva obrany a Ministerstva vnitra).[23] Studium na veřejných VŠ je bezplatné, VŠ však mohou stanovit poplatky za (a) úkony spojené s přijímacím řízením, (b) studium delší než je standardní doba studia prodloužená o jeden rok, (c) studium studijního programu poskytovaného v cizím jazyce, (d) studium dalšího bakalářského nebo magisterského studia pro absolventy bakalářského nebo magisterského studia. Za studium na soukromých VŠ se platí školné. Počet vysokoškolských studentů narostl od roku 1989 přibližně dvojnásobně. V akademickém roce 2003/2004 studovalo na VŠ v České republice celkem 274 192 studentů, z toho 4,8 % na soukromých VŠ.[24]

Během 90. let minulého století se vzdělávací nabídka VŠ stále více diferencovala – od roku 1998 přibyly studijní programy soukromých VŠ (většinou bakalářské – ISCED 5A), na většině VŠ (dnes existuje celkem 119 fakult, na kterých je studium realizováno [25]) se postupně zavádí nová struktura studia – bakalářské (3-4 roky, ISCED 5A), magisterské (2-3 roky, ISCED 5A) a doktorské studijní programy (3 roky, ISCED 6). Soustava vysokoškolského vzdělávání je tak dnes - v porovnání s rokem 1990 - velmi členitá.

V souladu s Boloňským procesem[26] se požaduje, aby absolventi bakalářských studijních programů byli vybaveni pro vstup na trh práce, ale zároveň aby mohli po absolutoriu i kdykoliv později pokračovat v dalším studiu. Obdobný požadavek je kladen i na studijní programy magisterské. Diversifikace studia pomáhá naplňovat myšlenku, aby terciární soustava vzdělávání nabízela každému uchazeči takovou možnost studia, která vyhovuje jeho schopnostem, nadání, možnostem i záměrům pro budoucí povolání. Umožňuje zároveň limitovat studijní neúspěšnost.

Vztah akademického prostředí k trhu práce je charakteristický určitou uzavřeností. Akademické prostředí nereaguje dostatečně pružně na potřeby a nároky současného trhu

---

[21] Jedná se o studijní programy, které nejsou členěné na bakalářské a magisterské - zejména studijní programy v medicíně, zubním lékařství, veterinární medicíně a některé další.
[22] Jedná se o počet škol, ve kterých je studium realizováno. Počet registrovaných škol může být v určitém období vyšší o školy, které ještě nezačaly studium realizovat.
[23] Zdroj: Statistická ročenka školství 2003/2004 – Výkonové ukazatele, Tab.F1.1, ÚIV, Praha 2004.
[24] Výpočty dle: Statistická ročenka školství 2003/2004 – Výkonové ukazatele, Tab. F1.1, ÚIV, Praha 2004.
[25] Zdroj: Statistická ročenka školství 2003/2004 – Výkonové ukazatele, Tab.F1.1, ÚIV, Praha 2004.
[26] ČR je signatářem od roku 1999.

práce. Jedním z důvodů je nízká míra nezaměstnanosti vysokoškolsky vzdělaných občanů - v roce 2003 byla celková míra nezaměstnanosti 7,8 %, zatímco míra nezaměstnanosti vysokoškoláků pouze 2,2 %.[27] Míra nezaměstnanosti absolventů vysokých škol v roce 2003 činila 6,9%.[28] Posílit spolupráci VŠ s podniky bylo cílem některých resortních projektů, rozvojových programů a cílených aktivit MŠMT zaměřených především na technické VŠ. Do budoucna bude spolupráce VŠ s podniky a soukromým sektorem a zlepšování uplatnitelnosti vysokoškolských absolventů na trhu práce řešeno i s podporou Evropského sociálního fondu.

Účast v terciárním vzdělávání

Na **vysokých školách** se v akademickém roce 2003/2004 vzdělávalo celkem 274 192 studentů, na **vyšších odborných školách** studovalo celkem 30 681 studentů, což tvoří 10,6% všech studentů v terciárním vzdělávání (absolutní počty studentů terciárního vzdělávání podle věku a pohlaví - viz Příloha, Tabulka č. 4). Podíl absolventů vyšších odborných škol na celkovém počtu absolventů terciárního vzdělávání činil ve školním roce 2002/2003 14%.[29]

Účast věkové skupiny 19-25 v terciárním vzdělávání

1996	2000	2003
13,5%	15,7%	20,3%

Zdroj: ÚIV.

Příznivý vývoj ukazatele je důsledkem nárůstu počtu studentů VŠ a VOŠ v minulých letech, ale i poklesem demografické křivky.

7.1 Vstupní požadavky

Vyšší odborné studium

Přijímací řízení ke studiu na vyšších odborných školách (VOŠ) je podle současného školského zákona plně **v pravomoci ředitele školy**. Uchazeč musí mít ukončené střední vzdělání s maturitou a splnit podmínky pro přijetí dané školou prokázáním vhodných schopností, vědomostí, zájmů a zdravotní způsobilosti.

Každý, kdo splnil **základní požadavek daný zákonem** (tj. získání středního vzdělání s maturitní zkouškou, ISCED 3A), má právo podat libovolný počet přihlášek na vyšší odborné studium a podrobit se přijímacímu řízení, které předem žádného z uchazečů nediskriminuje. Při výběru vzdělávacího programu VOŠ není uchazeč nijak omezován.

Do vyššího odborného studia vstupují uchazeči bez ohledu na věk i zaměření již získané kvalifikace. Je však častou skutečností, že absolventi určitého odborného středoškolského vzdělání pokračují ve vyšším odborném studiu stejného oboru. Síť VOŠ je široká a vzdělávací nabídka velmi pestrá. Některé vzdělávací programy jsou však poskytovány pouze v těch

[27] Zdroj: Statistická ročenka ČR, Tab.10-15, ČSÚ, Praha 2004.
[28] Zdroj: Krajská ročenka školství 2003, Tab.E2T6, UIV, Praha 2004.
[29] Vlastní propočty dle Statistické ročenky školství 2003/2004 – Výkonové ukazatele, ÚIV, Praha 2004.

krajích, kde pro ně existují vhodné podmínky z hlediska odborného zaměření studia a možností vykonávání odborné praxe. Např. VOŠ rybářská je lokalizována v Jihočeském kraji, který je charakteristický velkým počtem rybníků a bohatou rybářskou tradicí. Tyto školy jsou otevřené pro zájemce z celé ČR. Místo odborné praxe převážně určuje studentovi škola, která má s příslušnými právnickými nebo fyzickými osobami uzavřenou smlouvu o konání odborné praxe.

Ve školním roce 2003/2004 se ke studiu ve všech formách studia přihlásilo celkem 24 339 uchazečů, přijatých bylo 15 507, tj. 63,7 %. Pokud počet přijatých vztáhneme k počtu přihlášených, kteří se dostavili k přijímacímu řízení, potom tento podíl dosáhne 72,5 %. [30] Z celkového počtu přijatých bylo 23 % absolventů gymnázií a 73,9 % absolventů SOŠ a SOU.[31]

Překonávání překážek v přístupu ke studiu záleží na každém jednotlivci. VOŠ nabízejí uchazečům o studium **přípravné kurzy**, ve kterých si mohou doplnit nebo rozšířit znalosti a dovednosti tak, aby byli lépe připraveni pro úspěšné vykonání přijímací zkoušky. VOŠ nabízejí svým studentům také **doplňující kurzy** ve formě volitelných předmětů. Tyto kurzy jsou určeny zejména pro ty studenty, jejichž předchozí studium nebylo zcela kompatibilní s oborem VOŠ. Studenti tyto kurzy navštěvují dle svého uvážení a potřeby.

Uznávání dílčích vzdělávacích výsledků z předchozího vzdělávání je možné např. při přechodu z vysoké školy nebo z jiné VOŠ a je plně v kompetenci jejího ředitele (viz výše). Studentům jiné než denní formy studia (večerní, dálková, distanční, kombinovaná –viz výše) je mnohdy uznávána odborná praxe. Jedná se zvláště o ty studenty, kteří v daném oboru pracují. Mechanismy pro uznávání neformálního vzdělávání nebo informálního učení nejsou ještě v ČR zavedeny.

V průběhu studia na VOŠ mají studenti možnost přestoupit na jinou VOŠ, změnit obor vzdělání, přerušit vzdělávání (nejvýše na dobu 2 let), opakovat ročník. O tyto možnosti musí student písemně požádat, o žádosti rozhoduje ředitel školy.

Specifické vzdělávací programy pro handicapované nejsou na VOŠ vytvářeny. Do VOŠ vstupují všichni uchazeči, pokud lékař potvrdí jejich zdravotní způsobilost ke studiu. Individuální potřeby uchazečů jsou řešeny pro každého jednotlivce samostatně. Ředitel VOŠ může studentovi se speciálními vzdělávacími potřebami, studentovi s mimořádným nadáním nebo z jiných závažných důvodů povolit na základě jeho písemné žádosti studium podle individuálního vzdělávacího plánu.

Studentům pocházejícím ze sociálně slabého prostředí může ředitel VOŠ poskytnout některé finanční úlevy. V případě veřejných VOŠ, na kterých se platí regulované školné se jedná o snížení školného až na 50 % stanovené částky. Studentům může být poskytováno také prospěchové stipendium na základě stipendijního řádu příslušné VOŠ. Tento stipendijní řád je vydáván ředitelem školy se souhlasem zřizovatele.

Vysokoškolské studium

[30] Zdroj: Statistická ročenka školství 2003/2004 – Výkonové ukazatele, ÚIV, Praha 2004, propočty z Tab.E1.6.
[31] Zdroj: Statistická ročenka školství 2003/2004 – Výkonové ukazatele, ÚIV, Praha 2004, propočty z Tab.E1.7.

Základní podmínkou pro přístup ke studiu jak v bakalářském (ISCED 5A), tak v „dlouhém“ magisterském studijním programu (ISCED 5A) je **dosažení středního vzdělání s maturitní zkouškou**. Maturitní zkoušky složené v jakémkoliv oboru studia jsou z právního hlediska rovnocenné a opravňují ke vstupu do terciárního vzdělávání. Výjimečně mohou být ke studiu uměleckých oborů přijati i studenti bez maturitní zkoušky. Ke studiu uměleckých oborů mohou být přijati i uchazeči, kteří úspěšně ukončili studium konzervatoře a kteří tedy získali vyšší odborné vzdělání, ale nemají střední vzdělání ukončené maturitní zkouškou.

Každá vysoká škola (VŠ) či fakulta si může pro přijetí uchazečů stanovit **další podmínky.** Tyto podmínky se mohou týkat určitých znalostí, schopností, nadání nebo prospěchu ze střední školy[32] a bývají relativně přesně vymezeny - VŠ nebo fakulta je povinna zveřejnit formu a rámcový obsah vstupních požadavků a kritéria pro jejich vyhodnocení[33]. Součástí přijímacího řízení je často **přijímací zkouška**, nejčastěji realizovaná jako znalostní test, popř. esej nebo interview. Téměř všechny VŠ při přijímacím řízení přihlížejí i ke studijním výsledkům, kterých uchazeč dosáhl při svém středoškolském studiu. Současně si každá VŠ stanoví počet studentů, kteří mohou být ke studiu přijati. Přijímací řízení včetně přijímací zkoušky je plně **v kompetenci každé jednotlivé VŠ**, resp. fakulty.

Podmínkou přijetí ke studiu v magisterském studijním programu (ISCED 5A), který navazuje na bakalářský studijní program (ISCED 5A), je řádné ukončení studia v bakalářském studijním programu. Může být stanovena také podmínka týkající se příbuznosti studijních oborů nebo počtů kreditů[34] získaných během studia ve vybraných typech předmětů. Pokud se student rozhodne pokračovat v magisterském studijním programu na jiné VŠ, než na které ukončil bakalářský studijní program, VŠ často požaduje úspěšné složení přijímací zkoušky.

Náročnost přijímacího řízení je výrazně ovlivněna charakterem studia a zejména počtem uchazečů o studium. Počet uchazečů o vysokoškolské studium ve školním roce 2003/2004 činil 117 544, z toho pouze 69 582 uchazečů bylo ke studiu přijato (tj. 59, 2 %, z počtu přihlášených, kteří se dostavili k přijímacímu řízení však 64 %)[35]. Z uchazečů přijatých ke studiu bylo 44 % absolventů gymnázií a 48,7 % absolventů středních odborných škol a středních odborných učilišť [36]. Počty uchazečů jsou tedy vysoké - téměř dvojnásobně převyšují nabídku počtu studijních míst - a jsou výrazně ovlivněny tím, že se k přijímacímu řízení hlásí také studenti, kteří již studují, ale na škole, kterou původně studovat nechtěli (aniž by studium v době přijímacího řízení ukončili).

Počet přihlášek k vysokoškolskému studiu na uchazeče není limitován. Také věk uchazečů o studium není omezen, z hlediska sociálních výhod je však limitem věk 26 let [37]. Překonávání případných překážek v přístupu ke studiu, tzn. v úspěšném vykonání přijímacích zkoušek, je záležitostí každého uchazeče. Řada VŠ i různých soukromých subjektů pořádá každý rok pro zájemce o studium placené **tzv. přípravné kurzy**, ve kterých mají možnost rozšířit si své znalosti a dovednosti tak, aby byli schopni úspěšně složit přijímací zkoušky.

Uznávání předchozího učení je možné např. při přechodu z jiné VŠ nebo z VOŠ a je plně v kompetenci vysoké školy nebo fakulty. V českém vysokoškolském systému se dosud

[32] Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, §49, odst. 1.
[33] Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, §49, odst. 5.
[34] Kreditem je kvantitativní vyjádření studijní zátěže.
[35] Zdroj: Statistická ročenka školství 2003/2004 – Výkonové ukazatele, ÚIV, Praha 2004, propočty z Tab.F3.6.
[36] Zdroj: Statistická ročenka školství 2003/2004 – Výkonové ukazatele, Tab.F3.9, ÚIV, Praha 2004.
[37] Po dovršení 26 let si studenti například musí sami hradit zdravotní a sociální pojištění. Do tohoto věku je za ně hradí stát.

neuplatňují mechanismy pro uznávání výsledků neformálního vzdělávání či informálního učení.

Studentům VŠ jsou poskytována stipendia z prostředků VŠ v souladu se stipendijním řádem. Stipendijní řád si každá VŠ stanovuje sama ve vazbě na své preference a finanční možnosti. Stipendia jsou poskytována všem studentům, kteří splnili příslušná ustanovení stipendijního řádu. Jejich poskytování a výše je obvykle vázána na studijní výsledky a sociální situaci rodiny studenta.

Vzhledem k rozloze ČR a počtu obyvatel existují obory, které se vyučují pouze na jedné vysoké škole – např. veterinární obory nebo vojenské obory.

7.2 Vzdělávací program (kurikulum)

Vyšší odborné studium

Vzdělávací program každé vyšší odborné školy (VOŠ) je schvalován ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Vzdělávací program vyššího odborného studia je **výrazně profesně orientován**. I všeobecně vzdělávací předměty, jako např. cizí jazyky nebo ICT jsou profesně zaměřeny. Výchovu k profesi doplňuje **praxe** na pracovištích, kde si student ověřuje teoretické vědomosti v reálných podmínkách podniků a firem a pracoviště mu současně poskytuje téma pro absolventskou práci.

Vzdělávací programy VOŠ jsou vytvořeny buď klasicky (z předmětů) nebo modulově. Mnohé školy užívají i kreditového ohodnocení studijní zátěže (vždy podle European credit transfer system – ECTS).

Návrh vzdělávacího programu zpracovává škola na základě zaměření oboru vzdělání a požadavků trhu práce. Většinou jej připravuje tým pedagogů, často ve spolupráci se zaměstnavatelskou sférou. Návrh vzdělávacího programu musí obsahovat [38]: (a) profil absolventa – výstupní znalosti, schopnosti a dovednosti, (b) možnosti uplatnění absolventa – výčet profesních činností, případně profesí, pro jejichž výkon je absolvent připravován, (c) charakteristiku vzdělávacího programu – cíle, charakteristiky, organizaci výuky, podmínky pro přijímání studentů, (d) vymezení rozsahu a formy teoretické přípravy, konzultačních hodin, samostudia, případně dalších způsobů práce se studenty pro každou formu vzdělávání, (e) obsah vzdělávání uspořádaný do předmětů (příp. modulů) nebo jiných ucelených částí učiva a jejich rozdělení na povinné, povinně volitelné a volitelné, (f) učební plán s časovými dotacemi předmětů (modulů) a přehled využití týdnů v jednotlivých obdobích [39], (g) obsah předmětů (modulů) včetně odborné praxe a návrh firem, kde se praxe bude konat, (h) formy hodnocení předmětů, označení předmětů (modulů), které budou součástí absolutoria.

Návrh vzdělávacího programu posuzuje **Akreditační komise pro vyšší odborné vzdělávání** (AK). Členy AK jmenuje a odvolává ministr školství, mládeže a tělovýchovy. Jsou v ní

[38] Vyhláška ze dne 27. prosince 2004 o vyšším odborném vzdělávání, Sbírka zákonů č. 10/2005.

[39] Vyhláška o vyšším odborném vzdělávání stanoví, že školní vyučování ve školním roce trvá 40 týdnů, z toho 32 týdnů trvá školní výuka, 6 týdnů je určeno pro samostudium a získání hodnocení, 2 týdny tvoří časovou rezervu. Po dobu školních prázdnin lze konat zejména povinné kurzy, odborné praxe nebo zkoušky. Volný čas studentů v době školních prázdnin však těmito činnostmi nesmí být zkrácen na dobu kratší než 4 týdny.

zastoupení odborníci z VŠ, VOŠ a z praxe. Na základě stanoviska AK, která hodnotí návrh vzdělávacího programu z obsahového a odborného hlediska, uděluje MŠMT akreditaci na dobu, která představuje dvojnásobek délky vzdělávání, tedy na 6 nebo 7 let. Akreditaci lze opakovaně prodloužit. Akreditace vzdělávacího programu zdravotnického zaměření je podmíněna souhlasem ministerstva zdravotnictví a vzdělávacího programu v oblasti bezpečnostních služeb souhlasem ministerstva vnitra.

Akreditaci MŠMT neudělí, pokud návrh vzdělávacího programu neobsahuje všechny požadované náležitosti, jeho obsah není v souladu s cíli a zásadami stanovenými Školským zákonem nebo v případě, že AK vydala nesouhlasné stanovisko,

Oborová struktura vzdělávacích programů VOŠ je velmi pestrá a pružně reaguje na potřeby trhu práce. VOŠ v České republice nabízejí 188 studijních programů ve 46 oborech vzdělání. Nejvíce studentů studuje ekonomické studijní programy. Tito studenti se na celkovém počtu studujících VOŠ ve školním roce 2003/04 podíleli cca 27 %, následují studenti programů technických s cca 23 % podílem, humanitních s cca 18 %, uměleckých s cca 13 %, zdravotnických s cca 8 % a zemědělsko-lesnických, ekologie a ochrana přírody s cca 7 %.

Kvalita vyššího odborného studia je zajišťována prostřednictvím 3 mechanismů. (1) Vnější hodnocení VOŠ provádí ze zákona **Česká školní inspekce**. Hodnotí podmínky, průběh a výsledky vzdělávání ve vztahu k akreditovanému vzdělávacímu programu, hodnotí jeho naplňování. Hodnocení se realizuje podle kritérií, které schvaluje MŠMT a které jsou zveřejňovány. Inspekční činnost se provádí na základě plánu na příslušný rok[40] a na základě podnětů, stížností a petic. (2) **Vnitřní hodnocení** VOŠ je plně v kompetenci ředitele školy, který stanoví kontrolní mechanismy, jejich dodržování a využití výsledků kontrol. Současně je také zodpovědný za zabezpečení kvality poskytovaného vzdělání. Na hodnocení VOŠ se podílí také školská rada[41], která se kromě jiného vyjadřuje k návrhům školních vzdělávacích programů a k jejich uskutečňování. (3) Hodnocení vzdělávacího programu ze zákona zajišťuje **Akreditační komise**, která posuzuje kvalitu vzdělávacího programu VOŠ v souvislosti s žádostí o akreditaci nebo s jejím prodloužením. (viz výše)

Vysokoškolské studium

Vysoká škola realizuje **akreditované studijní programy bakalářské, navazující magisterské, dlouhé magisterské a doktorské** ve formě prezenčního studia, distančního studia nebo v jejich kombinaci. Studijní program zpracovává a předkládá k akreditaci vysoká škola (VŠ), popř. instituce, která ho chce ve spolupráci s VŠ uskutečňovat. Akreditaci studijního programu uděluje MŠMT na základě stanoviska Akreditační komise[42]. Akreditace se uděluje na dobu nejvýše dvojnásobku standardní doby studia, u doktorských studijních programů nejvýše deset let. Platnost akreditace může být opakovaně prodloužena.

Návrh studijního programu předkládaného AK ke schválení musí obsahovat[43] (a) název studijního programu, jeho typ, formu a cíle studia, (b) členění studijního programu na studijní

[40] Plán navrhuje ústřední školní inspektor a schvaluje jej ministr školství.
[41] Počet členů školské rady stanovuje zřizovatel. Zřizovatel jmenuje třetinu členů, třetinu členů volí studenti a třetinu pedagogičtí pracovníci VOŠ.
[42] Členy AK jmenuje vláda na návrh ministra školství, mládeže a tělovýchovy. Pro akreditaci studijních programů VOŠ a VŠ jsou ustanoveny samostatné AK.
[43] Zákon o vysokých školách 111/1998 Sb.

obory, jejich charakteristiku, profil absolventa jednotlivých studijních oborů, (c) charakteristiku studijních předmětů, (d) pravidla a podmínky pro vytváření studijních plánů, délku případné praxe, (e) standardní dobu studia vyjádřenou v akademických rocích, (f) podmínky, které musí student splnit v průběhu studia a při jeho řádném ukončení včetně obsahu státních zkoušek, (g) udělovaný akademický titul, (h) návaznost na další typy studijních programů v téže nebo příbuzné oblasti studia.

Akreditační komise vydává stanovisko na základě hodnocení kvality příslušného studijního programu. MŠMT akreditaci neudělí, pokud studijní program neodpovídá obecným požadavkům stanoveným zákonem o VŠ, není dostatečně zabezpečen po stránce personální, přístrojové a informační, jeho realizace není zabezpečena finančně nebo materiálně a technicky, VŠ neskýtá záruku řádného zajištění výuky nebo v žádosti byly uvedeny nesprávné údaje nebo AK nevydala souhlasné stanovisko.

Bakalářský studijní program (ISCED 5A) je podle zákona o VŠ zaměřen zejména na přípravu k výkonu povolání a ke studiu v magisterském studijním programu. Standardní doba studia bakalářského programu je nejméně tři a nejvýše čtyři roky. **Magisterský studijní program** (ISCED 5A) je zaměřen na získání teoretických poznatků založených na soudobém stavu vědeckého poznání, výzkumu a vývoje, na zvládnutí jejich aplikace a na rozvinutí schopností k tvůrčí činnosti; v oblasti umění je zaměřen na náročnou uměleckou přípravu a rozvíjení talentu.[44]. Standardní doba studia v magisterském studijním programu, který **navazuje na bakalářský studijní program** je nejméně dva a nejvýše tři roky.[45] V případech, kdy to vyžaduje charakter studijního programu, může být udělena akreditace magisterskému studijnímu programu, který nenavazuje na bakalářský studijní program, tzv. **dlouhý magisterský studijní program**. Standardní délka studia je v tomto případě nejméně čtyři a nejvýše 6 let. **Doktorský studijní program** je zaměřen na vědecké bádání a samostatnou tvůrčí činnost v oblasti výzkumu nebo vývoje a na samostatnou teoretickou a tvůrčí činnost v oblasti umění[46]. Standardní doba studia je tři roky.

Zavádění třístupňové struktury studia je záležitost náročná a dlouhodobá, Boloňský proces si dal za cíl naplnit tuto myšlenku do roku 2010. Zákon o VŠ umožňoval strukturovat studium již od roku 1990. Vhodnou a přesnou formulaci jednotlivých stupňů vysokoškolského studia přinesl Zákon o VŠ z roku 1998, podpořil restrukturalizaci studijních programů v souladu s Boloňským procesem. Původní váhání VŠ a formální přístup k rozčlenění „dlouhých“ magisterských programů se postupně mění. Řada příkladů dokazuje, že VŠ věnují restrukturalizaci programů velkou péči a postupně začínají komunikovat i s potenciálními zaměstnavateli absolventů a vnímat jejich požadavky na obsah studijních programů pro jednotlivé stupně vzdělávání.

Vysokoškolské studium může být realizováno jako **prezenční, distanční nebo kombinované** (tj. kombinace prezenční a distanční formy studia). Nejčastěji využívanou formou studia je prezenční studium. Distanční forma studia se začala uplatňovat až v 90. letech 20. století, do té doby bylo realizováno tzv. dálkové studium, jehož hlavní součástí byly konzultace doplněné poměrně rozsáhlým samostudiem posluchačů. Distanční, resp. kombinované vzdělávání realizují zatím některé fakulty a většinou tato forma nepokrývá celé studium, ale pouze jeho určitou část. Ve školním roce 2003/2004 činil podíl vysokoškolských studentů v distančním či kombinovaném studiu 20,6 % všech vysokoškolských studentů.

[44] Zákon č. 111/1998Sb., o vysokých školách, §46, odst. 1.
[45] Zákon č. 111/1998Sb., o vysokých školách, §46, odst. 2.
[46] Zákon č. 111/1998Sb., o vysokých školách, §47, odst. 1.

Výuka v bakalářských a magisterských studijních programech se opírá o dvě hlavní metody – **přednášky a cvičení**. Studium v doktorském studijním programu probíhá podle individuálního studijního plánu pod vedením školitele. **Odborná praxe** je součástí řady studijních programů. Bývá realizována v zařízeních, která dlouhodobě a na základě zvláštních předpisů úzce spolupracují s VŠ nebo fakultou (např. klinická a praktická výuka v oblasti lékařství, farmacie a dalších zdravotnických oborů je realizována ve fakultních nemocnicích) nebo v zařízeních, se kterými vysoká škola nebo fakulta uzavírá smlouvu o realizaci odborné praxe studentů (např. souvislá odborná praxe budoucích učitelů je realizována na základní a středních školách, v zařízeních předškolní výchovy apod.). Ve většině dalších oborů je odborná praxe jako součást studijního programu uskutečňována velmi rozdílným způsobem. Její délka, zařazení do programu, zajištění podniků a zařízení, v nichž je realizována apod., se liší obor od oboru, ale i ve stejných oborech vyučovaných na různých fakultách. V mnoha případech je zavedení praxe považováno za velký problém, v jiných je zase spolupráce s podniky velmi dobrá, studenti řeší s jejich pomocí ročníkové a později bakalářské i diplomové práce. Podniky si tímto způsobem mezi studenty vybírají svoje budoucí zaměstnance, studenti si naopak mají možnost v podniku zvyknout a vytvořit si tak předpoklady pro budoucí zaměstnání. V každém případě je odborná praxe stále diskutovaným důležitým prvkem mnoha studijních programů.

Hodnocení kvality veřejných i soukromých VŠ je upraveno zákonem o VŠ, který ukládá VŠ povinnost pravidelně hodnotit své činnosti a výsledky hodnocení zveřejňovat ve výroční zprávě. Podrobný popis **vnitřního hodnocení**, tj. vymezení obsahu, podmínek a četnosti hodnocení činnosti musí být součástí statutu VŠ, představy o dalším rozvoji vnitřního i vnějšího hodnocení musí být obsaženy v Dlouhodobých záměrech[47], které VŠ zpracovávají na 5 let, každoročně je aktualizují a projednávají s MŠMT. Mezi jednotlivými školami existují rozdíly v propracovanosti systémů vnitřního hodnocení, některé VŠ upravují hodnocení činnosti také prostřednictvím směrnice rektora, mají vypracovanou jednotnou metodiku hodnocení kvality všech studijních programů, mají ustanoveny oborové komise pro hodnocení studijních programů, pravidelně realizují anonymní dotazníková šetření mezi studenty i absolventy apod.

Vnější hodnocení zajišťuje AK, která všestranně posuzuje vzdělávací a vědeckou, výzkumnou, vývojovou, uměleckou nebo další tvůrčí činnost veřejných i soukromých VŠ, výsledky hodnocení zveřejňuje [48]. Na základě nedostatků zjištěných při realizaci akreditovaných činností může AK navrhnout omezení, pozastavení či odnětí akreditace. AK většinou v určitém období provádí hodnocení jednotlivých fakult, které mají stejné nebo obdobné oborové zaměření[49].

VŠ mají zájem také o vnější hodnocení provedená zahraničními a domácími experty, mezinárodními organizacemi a o hodnocení, která podmiňují přijetí do prestižních asociací[50]. Překážkou pro rozšíření tohoto typu vnějších hodnocení je získání příslušného finančního zajištění. Některé VŠ si provádějí také monitoring tisku a vyhodnocují články týkající se jejich školy.

---

[47] Plný název je Dlouhodobé záměry vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové, umělecké nebo další tvůrčí činnosti vysokých škol.
[48] Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, § 84, odst. 1.
[49] Např. v roce 1998 bylo provedeno hodnocení všech ekonomických fakult, v roce 1999 lékařských fakult, v r. 2004 probíhá hodnocení teologických fakult.
[50] Např. na Vysoké škole ekonomické v roce 1998 proběhlo hodnocení, na jehož základě byla přijata do prestižní asociace Evropských obchodních škol CEMS.

MŠMT deklaruje zájem a podporu [51] prohloubení koordinace vnitřního a vnějšího hodnocení, do vnitřního hodnocení ve větší míře zapojit studenty a do vnějšího naopak odbornou veřejnost (veřejné hodnocení diplomových, disertačních a habilitačních prací) i další relevantní subjekty (zaměstnavatele, profesní komory apod.).

7.3 Výsledky učení

Vyšší odborné studium

Absolvent vyššího odborného studia získá diplom absolventa vyššího odborného studia s právem používat označení absolventa „diplomovaný specialista v oboru" – DiS. Absolvování vyššího odborného studia je kvalifikačním stupněm, který opravňuje jeho absolventa k přímému vstupu na trh práce. K získání kvalifikace musí student úspěšně ukončit všechny 3 (resp. 3,5) ročníky studia včetně vykonání předepsaných zkoušek a absolutoria. Absolventi vyššího odborného studia směřují často přímo na trh práce nebo se uchází o studium na vysokých školách. VOŠ poskytují i další odborné vzdělávání, kde mohou absolventi, většinou v krátkodobých kurzech, inovovat a aktualizovat znalosti a dovednosti získané dosavadním studiem.

Vysokoškolské studium

Studium v bakalářských a magisterských studijních programech je ukončeno **státní závěrečnou zkouškou**, jejíž součástí je **obhajoba bakalářské / diplomové práce** (přestože obhajoba bakalářské práce není nezbytně nutnou podmínkou, školy či fakulty ji vyžadují). V oblasti lékařství a veterinárního lékařství a hygieny se studium ukončuje státní rigorózní zkouškou. Státní zkoušky jsou komisionální, právo zkoušet při státní zkoušce mají pouze profesoři, docenti a odborníci, které schválí vědecká rada příslušné vysoké školy či fakulty a významní odborníci v oboru jmenovaní do zkušebních komisí MŠMT.

Absolventi **bakalářských studijních programů** získávají akademický titul „bakalář" (Bc.), popř. „bakalář umění" (BcA.). Absolventům v oblasti umění, kteří byli ke studiu přijati a neměli maturitu, je tento titul udělen až po dosažení středního vzdělání s maturitní zkouškou nebo vyššího odborného vzdělání v konzervatoři.

Absolventi **magisterských studijních programů** získávají akademické tituly: „inženýr" (Ing.) v oblasti ekonomie, technických věd a technologií, zemědělství, lesnictví a vojenství; „inženýr architekt" (Ing. arch.) v oblasti architektury; „doktor medicíny" (MUDr.) v oblasti lékařství; „zubní lékař" (MDDr.) v oblasti zubního lékařství, „doktor veterinární medicíny" (MVDr.) v oblasti veterinárního lékařství; „magistr umění" (MgA.) v oblastí umění; „magistr" (Mgr.) v ostatních oblastech.

Po získání akademického titulu „magistr" lze vykonat v téže oblasti státní rigorózní zkoušku, jejíž součástí je obhajoba rigorózní práce. Po úspěšném vykonání zkoušky se udělují akademické tituly: JUDr. v oblasti práva, PhDr. v oblasti humanitních, pedagogických a

[51] Strategie rozvoje terciárního vzdělávání (2000 – 2005), MŠMT, 2001.

společenských věd, RNDr. v oblasti přírodních věd, PharmDr., v oblasti farmacie a ThLic. nebo ThDr. v oblasti teologie.

Studium v **doktorském studijním programu** se ukončuje státní doktorskou zkouškou a obhajobou disertační práce. Po úspěšném vykonání zkoušky se uděluje akademický titul „doktor“ (Ph.D.), v oblasti teologie akademický titul „doktor teologie“ (Th.D.).

8 SEZNAM ZKRATEK

AK	Akreditační komise pro vyšší odborné vzdělávání
CEMS	Asociace Evropských obchodních škol
ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
ČŠI	Česká školní inspekce
ECTS	kreditové ohodnocení studijní stáže (European credit transfer system)
EU	Evropská unie
IAP	individuální akční plán
ICT	informační a komunikační technologie
ISA	informační systém o uplatnění absolventů škol na trhu práce
ISCED	mezinárodní standardní klasifikace vzdělávání
ISTP	Integrovaný systém typových pozic
IVET	počáteční odborné vzdělávání a příprava (initial vocational education and training)
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
NOZV	Národní observatoř zaměstnanosti a vzdělávání
NÚOV	Národní ústav odborného vzdělávání
NVF	Národní vzdělávací fond
RISA	Regionální informační systém o uplatnění absolventů na trhu práce
RVP	rámcový vzdělávací program
SOŠ	střední odborná škola
SOU	střední odborné učiliště
ÚIV	Ústav pro informace ve vzdělávání
UOE	skupina UNESCO, OECD a EUROSTAT
VOŠ	vyšší odborná škola
VŠ	vysoká škola

9 BIBLIOGRAFIE A ODKAZY

Bibliografie

Bílá kniha – národní program rozvoje vzdělávání v České republice, Praha: MŠMT, 2001

Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy v České republice, Praha: MŠMT, 2002

Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky, Praha: MŠMT, 2005

Festová, J.: Nezaměstnanost absolventů škol se středním a vyšším odborným vzděláním - 2004, Praha: NÚOV, 2004

Krajská ročenka školství 2003, Praha: ÚIV, 2004

Nařízení vlády 689/2004 o soustavě oborů vzdělávání v základním, středním a vyšším odborném vzdělávání

Národní akční plán zaměstnanosti 2004 – 2006, Praha: MPSV, aktualizace 2005

Odborné vzdělávání v České republice – přehledová zpráva, Praha: NOZV, NUOV, 2005

Předvídání kvalifikačních potřeb: vypracování a pilotní ověření metodologie, Praha: NVF, 2001

Rozvoj vzdělávání a školství v krajích ČR. Dlouhodobé záměry vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy krajů, Praha: MŠMT, 2004

Statistická ročenka ČR, Praha: ČSÚ, 2004

Statistická ročenka školství 2003/2004 – Výkonové ukazatele, Praha: ÚIV, 2004

Strategie rozvoje lidských zdrojů v České republice, Praha: NVF, 2000

Strategie rozvoje terciárního vzdělávání (2000 – 2005), Praha: MŠMT, 2001

Systém prognózování potřeby kvalifikací v České republice, Praha: NOZV, 2003

Školství do kapsy 2003, Praha: ÚIV

Údaje o žácích vycházejí z dotazníků UOE, demografie z údajů ČSÚ, Praha: ÚIV

Vojtěch, Festová, Sukup: Vývoj vzdělanostní a oborové struktury žáků ve středním a vyšším vzdělávání v ČR a v krajích ČR a postavení mladých lidí na trhu práce 2003/04, Praha: NÚOV, 2004

Vyhláška ze dne 27. prosince 2004 o vyšším odborném vzdělávání, Sbírka zákonů č. 10/2005

výpočty NÚOV dle Výběrového šetření pracovních sil 2003 (ČSÚ)

Vývoj vzdělanostní a oborové struktury žáků ve středním a vyšším vzdělávání v ČR a v krajích ČR a postavení mladých lidí na trhu práce, Praha: NÚOV, 2004

Zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol (Školský zákon)

Zákon č. 96/2004 Sb., o podmínkách získávání a uznávání způsobilosti k výkonu nelékařských zdravotnických povolání a k výkonu činností souvisejících s poskytováním zdravotní péče a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o nelékařských zdravotnických povoláních)

Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách

Zákon č. 138/1995 Sb., o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol (Školský zákon)

Zákon č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územně samosprávných celků

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti

Zákon. č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (Školský zákon)

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů

Webové odkazy

Akreditační komise pro vyšší odborné vzdělávání
http://www.msmt.cz/_DOMEK/default.asp?CAI=2417

Centrum pro studium vysokého školství
www.csvs.cz

Česká školní inspekce
www.csicb.cz

Český statistický úřad
www.czso.cz

EURYDICE
http://www.uiv.cz

Integrovaný systém typových pozic
http://www.istp.cz

Národní ústav odborného vzdělávání
www.nuov.cz

Národní observatoř zaměstnanosti a vzdělávání

http://www.nvf.cz/observatory

Národní informační středisko pro poradenství
http://www.nvf.cz/euroguidance

Národní vzdělávací fond
www.nvf.cz

Národní konsorcium ReferNet
www.refernet.cz

Ministerstvo práce a sociálních věcí
www.mpsv.cz

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
www.msmt.cz

Rada vlády pro rozvoj lidských zdrojů
http://wtd.vlada.cz/vrk/vrk.htm

Regionální informační systém o uplatnění absolventů na trhu práce
www.risa.cz

Sociologický ústav AV ČR
www.soc.cas.cz

Výzkumný ústav práce a sociálních věcí
www.vupsv.cz

Výzkumný ústav pedagogický v Praze
http://www.vuppraha.cz

Ústav pro informace ve vzdělávání
www.uiv.cz

10 STATISTICKÁ PŘÍLOHA

Tabulka č. 1:
Účast na vzdělávání: nižší sekundární úroveň počátečního odborného vzdělávání (ISCED 2C) - 2002/03

	Věk						
	Celkem	**12 let a mladší**	**13 let**	**14 let**	**15 let**	**16 let**	**17 let a starší**
Muži	484	x	x	x	18	92	374
Ženy	439	x	x	x	28	98	313
Celkem	923	x	x	x	46	190	687

Absolutní počty
Zdroj: ÚIV.

Tabulka č. 2:
Účast na vzdělávání: vyšší sekundární úroveň počátečního odborného vzdělávání (ISCED 3A, ISCED 3C)

1995/96	Věk							
	Celkem	14 let a mladší	15 let	16 let	17 let	18 let	19 let	20 let a starší
Muži	281 769	26 539	61 829	72 591	58 068	28 712	9 650	24 380
Ženy	265 797	24 048	57 356	68 251	58 507	31 088	8 987	17 260
Celkem	547 266	50 387	119 185	140 842	116 575	59 800	18 657	41 640

Zdroj: ÚIV.

1999/00	Věk							
	Celkem	14 let a mladší	15 let	16 let	17 let	18 let	19 let	20 let a starší
Muži	184 240	3 424	28 610	50 792	56 005	31 813	8 826	4 770
Ženy	163 064	1 833	24 829	44 098	48 962	28 344	8 522	6 476
Celkem	347 304	5 257	53 439	94 890	104 967	60 157	17 348	11 246

Zdroj: ÚIV.

2001/02	Věk							
	Celkem	14 let a mladší	15 let	16 let	17 let	18 let	19 let	20 let a starší
Muži	206 812	12	25 938	54 561	55 196	43 339	18 382	9 384
Ženy	182 050	1	25 885	45 831	46 662	38 166	15 455	10 050
Celkem	388 862	13	51 823	100 392	101 858	81 505	33 837	19 434

Zdroj: ÚIV.

Tabulka č. 3:
Účast na vzdělávání: post-sekundární úroveň počátečního odborného vzdělávání (ISCED 4A) - 2002/03

2002/03	Věk												
	Celkem	**17 let a mladší**	**18 let**	**19 let**	**20 let**	**21 let**	**22 let**	**23 let**	**24 let**	**25 let**	**26 - 29 let**	**30 – 35 let**	**36 a starší**
Muži	20 602	18	2 554	5 844	2 416	1 011	639	630	618	537	3 122	3 213	x: 30-35 let
Ženy	18 210	11	3 445	3 770	3 460	1 079	439	377	408	512	1 974	2 735	x: 30-35 let
Celkem	38 812	29	5 999	9 614	5 876	2 090	1 078	1 007	1 026	1 049	5 096	5 948	x: 30-35 let

Zdroj: ÚIV.

Tabulka č. 4:
Účast na vzdělávání: terciární úroveň odborného vzdělávání (ISCED 5,6)

1995	Věk											
	Celkem	17 let a mladší	18 let	19 let	20 let	21 let	22 let	23 let	24 let	25 let	26 - 29 let	30 let a starší
Muži	101 950	21	10 040	19 720	18 639	15 639	12 769	9 000	4 930	3 054	6 686	1 466
Ženy	89 654	23	9 579	19 346	17 725	13 739	10 508	7 052	3 665	1 823	4 600	1 594
Celkem	191 604	44	19 619	39 066	36 364	29 369	23 272	16 052	8 595	4 877	11 286	3 060

Zdroj: ÚIV.

2000	Věk											
	Celkem	17 let a mladší	18 let	19 let	20 let	21 let	22 let	23 let	24 let	25 let	26 - 29 let	30 let a starší
Muži	117 472	21	8 206	16 446	18 898	18 354	16 596	12 867	8 578	5 507	7 586	4 413
Ženy	121 001	32	8 313	16 867	19 630	18 377	15 853	12 330	8 576	5 781	9 327	5 915
Celkem	238 473	53	16 519	33 313	38 528	36 731	32 449	25 197	17 154	11 288	16 913	10 328

Zdroj: ÚIV.

2002/03	Věk											
	Celkem	**17 let a mladší**	**18 let**	**19 let**	**20 let**	**21 let**	**22 let**	**23 let**	**24 let**	**25 let**	**26 - 29 let**	**30 let a starší**
Muži	131 790	132	2 432	14 116	23 495	19 267	17 137	15 564	11 683	8 052	13 940	5 972
Ženy	136 260	153	1 519	17 633	24 653	20 990	17 867	15 352	11 180	7 233	13 011	6 699
Celkem	268 050	285	2 951	32 249	48 648	40 257	25 004	30 916	22 863	15 285	26 951	12 641

Zdroj: ÚIV.